ARKIVERT

Et tidsskrift fra Vestfoldarkivet / 2026 / *for oss og fremtiden*

Tradisjoner fra Vestfold

– i arkiv og i bruk

VERDI: KR 180,-

Vestfold-
arkivet

Kontaktinformasjon:
(+47) 970 67 296
vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no

Besøksadresse:
Hinderveien 10, Sandefjord

Postadresse:
Vestfoldmuseene IKS avd. Vestfoldarkivet
PB. 1247
3205 Sandefjord

Foretaksnummer:
993871184
www.vestfoldarkivet.no

Redaktør: Heidi Meen

Skribenter:
Kristian Juel, Ann Tove Manshaus,
Karianne Schmidt Vindenes og Heidi Meen

Layout: Tone Strømberg, BK.no

Trykkeri: BK.no

Oktober 2026

ISSN 2703-9390 (online)
ISSN 2464-4420 (trykt utg.)

Forsidebilde: VESTFOLD-SPRINGDANS: Siw Utsigt (t.v.) og Christine Bjønness-Nilsen danser springdans fra Vestfold. Fra arrangementet *Norske toner i mai* på Slottsfjellsmuseet i Tønsberg 21. mai 2022 med Tiljetoner, Nøtterøy salongorkester, Tunsberg leikarring og Søndre Vestfold spel- og hagelag. *FOTO: Georg Aamodt, Vestfoldmuseene*

Arkivert – men ikke avsluttet

Arkivert har vi kalt Vestfoldarkivets magasin. For mange forbindes ordet «arkivert» med noe som er avsluttet, lagt bort eller overlatt til historien. Men et arkiv handler ikke bare om fortiden. Det handler like mye om samtiden og framtiden.

Når vi arkiverer, gjør vi det med tanke på dem som kommer etter oss. Vi bevarer sporene etter det som har vært, men dokumenterer også det som skjer nå. Slik skapes kildene framtidige generasjoner skal bruke for å forstå vår tid.

Dette er særlig synlig i Vestfoldarkivets satsing på folkemusikk og tradisjonskultur. Et viktig utgangspunkt er Gjerde-samlingen, bygd opp gjennom et omfattende innsamlingsarbeid i 1980-årene under ledelse av Øystein Gjerde. Den dokumenterer musikere, sangere og tradisjonsbærere som tilhører historien, mens tradisjonene fortsatt spilles, synges, danses og tolkes av nye generasjoner.

Dette nummeret av Arkivert markerer avslutningen på et prosjekt der Vestfoldarkivet har samarbeidet med aktive utøvere om å dokumentere og bevare folkemusikk og tradisjonsuttrykk i Vestfold. Arbeidet har vist at dokumentasjon aldri er en oppgave vi blir ferdige med. Tradisjoner lever, endrer seg og får nytt innhold gjennom dem som bruker dem.

Vi takker Vestfold fylkeskommune for støtten som har gjort prosjektet mulig, og alle utøverne som har delt tid, kunnskap og engasjement. Vi håper prosjektet blir det første steget på veien mot videre samarbeid.

Arbeidet med å arkivere blir aldri avsluttet. Så lenge mennesker spiller, synger, danser og forteller, er kulturarven i bevegelse. Vår oppgave er å bevare og tilgjengeliggjøre sporene, slik at kommende generasjoner kan finne dem, bruke dem og skape noe nytt. Et arkiv er ikke slutten på en historie, men begynnelsen på den neste.

Karianne Schmidt Vindenes
avdelingsdirektør arkiv og forvaltning

Innhold

Side 16

Nye toner i arkivet med Fargespill.

Side 30

Lynkurs i folkedans og -musikk på musikklinja.

Side 28

Side 34

Tonesatt avkobling til sjøs.

Side 48

Ragnar Nordbys dokumentasjon av Vestfoldkultur.

Fakta	4
Lyden av Vestfold – en nettressurs	8
«Gammæll Vestfoldmusikk» - og hovedpersonen bak	10
Innsamlingen fortsetter	12
Nye toner i arkivet	16
Lyden av bygd og by i Vestfold	18
Instrumenter for by og bygd	26
Fra museet	28
Folkemusikk på timeplanen	30
Sang og dans til sjøs	34
Drømmen om Folkemusikkhalvtimen	40
En drakt vokser fram av arkivet	43
Kunstneriske skisser i arkivet	48
Om å holde tradisjoner i hevd	54
Notiser	60

Fakta

Unesco

Menneskehetens immaterielle kulturarv

I 2003 vedtok Unesco en internasjonal konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven. I Norge ratifiserte Stortinget konvensjonen i 2007.

Konvensjonen er utarbeidet for å sikre respekt for og øke bevissthet om den immaterielle kulturarven – i tillegg til å styrke betydningen av den, og er ment som et supplement til Unescos konvensjon om vern av verdens kultur- og naturarv av 1972.

Følgene norske tradisjoner er tatt inn på Unescos representative liste over menneskehetens immaterielle kulturarv:

- bunadbruk i Norge, tradisjonshåndverk og sosial praksis (2024)
- seter- og stølsdrift – kunnskap, tradisjoner og praksis knyttet til utmarkbeite og håndverksmessig matproduksjon (2024)
- nordiske klinkbåttradisjoner (2021)
- utøving av folkemusikk og folkedans i Setesdal, spilling, dansing og synging (stev/stevjing) (2019)

Denne listen skal bidra til å løfte fram og synliggjøre den immaterielle kulturarven. Listen skal også øke bevisstheten om betydningen av immateriell kulturarv og konvensjonen, samt oppmuntre til dialog og kreativitet.

KULTURARV I PRAKSIS: Førsjulsaktiviteter er også immateriell kulturarv. Her fra Herregården i Larvik, 2024. *FOTO: Georg Aamodt, Vestfoldmuseene.*

Hva er immateriell kulturarv?

Immateriell kulturarv er levende tradisjoner og tradisjonell kunnskap som blir overført mellom folk. Kunnskapen blir praktisert i dag – og ført videre gjennom kreative uttrykksmåter som håndverk, musikk, dans, mattradisjoner, ritualer og muntlige fortellinger.

(Kilde: www.kulturdirektoratet.no/fag/museum-og-kulturarv/immateriell-kulturarv)

I 2007 ratifiserte Norge Unescos konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven, noe som betyr at vi er forpliktet til å legge til rette for prosesser som viderefører immateriell kulturarv.

Vestfoldarkivet tar sin del av dette ansvaret gjennom blant annet bevaring og tilgjengeliggjøring av tradisjonsmusikkmateriale fra fylket.

Folkemusikk og folkedans er en viktig del av det vi kaller immateriell kulturarv.

Les mer om denne kulturarven på vestfoldarkivet.no:

Målet for samarbeidet er å fremme tradisjonsmusikk og tradisjonsdans i Vestfold, men også å styrke den immaterielle kulturarven som levende kulturarv.

Satsing – og samarbeid

Etter at Vestfold og Telemark ble ett fylke i 2020, ble det innvilget prosjektmidler til en folkemusikk-arkivarstilling ved Vestfoldarkivet. Bakgrunnen for dette var at det manglet en satsing på dette feltet i vår del av det nye fylket, mens Telemark hadde et eget folkemusikkarkiv.

Midlene muliggjorde en ny satsing på folkemusikk og tradisjonskultur i Vestfold. I 2023 kunne Vestfoldarkivet ansette Kristian Juel i en prosjekt-stilling.

Siden da er blant annet nye innsamlingsprosjekter igangsatt. Alt av eksisterende materiale er digitalisert og tilgjengeliggjort. Og nettressursen *Lyden av Vestfold*, støttet av Regionalt kulturfond, Vestfold fylkeskommune, er publisert.

I tillegg har satsingen på feltet ført til et tettere samarbeid med utøvermiljøet i Vestfold – blant annet ved arrangementer, konserter og møter.

Fylkeskommunen som pådriver

Vestfold fylkeskommune har vært en pådriver for å øke bevisstheten om og betydning av musikk- og dansetradisjoner fra Vestfold gjennom mange år.

Allerede i 1981 støttet fylkeskommunen innsamlings-arbeidet som ble satt i gang av Nemnd for folkelig musikk, sang og dans i Vestfold, med Øystein Gjerde i spissen. Kanskje like viktig var det at fylkes-rådmann Kaare Frøland stilte fylkeskommunens kopimaskin til disposisjon for innsamlerne. Øystein Gjerde tilbrakte selv mange timer ved kopimaskinen på Fylkeshuset i Tønsberg for å kopiere gamle notebøker han hadde lånt av kildene han intervjuet.

Dette er unikt materiale som fremdeles er bevart hos Vestfoldarkivet. Når vi også må anta at flere av de originale notebøkene som ble kopiert den gang, trolig siden har gått tapt, vitner det om at også tilsynelatende enkle bidrag kan ha stor betydning.

> «Han lot seg begeistre. Jeg fikk tillatelse til å kopiere alt jeg lystet på fylkeshuset [...]»
>
> (Gjerdes innsamlingsdagbok, onsdag 27. mai 1981)

VESTFOLD TORADERKLUBB: Sommeren 1982 hos Anders Kongelf.
Fotograf ukjent. Fra arkivet A-3058 - Pa 1775 - Vestfold toraderklubb, Vestfoldarkivet.

Hva er folkemusikk?

Mange tenker på typiske folkemusikkinstrumenter som hardingfele eller langeleik. Kanskje tenker de på litt skeive og uvante toner som kommer ut av instrumentet, eller på en annen rytmikk enn den som finnes i moderne populærmusikk.

Andre ser kanskje for seg en bunadskledd spillemann eller sanger som står midt på et gammelt bygdetun, langt oppi en dal eller fjellbygd. Gjerne et godt stykke inn i landet, som øvre Telemark, Valdres eller indre Hardanger.

Sannheten er at alt dette er folkemusikk, men også at folkemusikk samtidig er så veldig mye mer.

Folkemusikk blir også kalt tradisjonsmusikk. Dette er musikk som over tid, og fra generasjon til generasjon, utvikler seg gjennom muntlig overføring – såkalt tradering.

Les mer om folkemusikk
på Vestfoldarkivets nettside:

Hva er folkedans?

Akkurat som det nesten er utenkelig å se for seg folkemusikken uten dans, er folkedansen avhengig av musikken.

Hva som ligger i selve begrepet folkedans, varierer, både gjennom tidene og fra sted til sted.

De eldste folkedanseformene som fremdeles danses i Norge, er bygdedansene. Dette er dansetyper som springdans/pols, ganger og halling.

I Vestfold fikk bygdedansene fra slutten av 1800-tallet stadig sterkere konkurranse fra de populære runddansene som vals, masurka, polka og reinlender. Dette var europeiske motedanser som ble svært populære i Norge. Dansene er også kjent som gammeldanser. Blant folkedansene regnes også turdanser og sangdanser.

Les mer om folkedans
på Vestfoldarkivets nettside:

DANS OG MUSIKK: Sandar Spellemannslag og Sandarringen omkring 1990. FOTO: Fotograf ukjent. / Arkiv: A-2198 - Folkemusikken i Vestfold - Bokprosjekt etter Reidar Ottesen

Dele din kunnskap?
Kulturdirektoratet har laget en digital kunnskapsbank om levende tradisjoner og tradisjonell kunnskap i Norge. Her kan alle bidra med informasjon om sin egen tradisjon, slik at mangfoldet av immateriell kulturarv i Norge blir synlig og kunnskapen blir tatt vare på.

www.immateriellkulturarv.no

LYDEN AV VESTFOLD – EN NETTRESSURS

Tradisjonsmusikklandskapet i Vestfold er betydelig og har stor sjangermessig bredde. Det er derfor ikke alltid like lett å finne frem i materialet. Noen ganger vet man kanskje heller ikke nøyaktig hva man er på jakt etter.

Tekst: **Kristian Juel**

VESTFOLD TORADERKLUBB: Bildet er tatt på Kodal-Mart'n, 18. juni 1988. Sittende fra venstre: Willy Holt, Kristin Gavelstad, Heidi Holt, Heidi Gavelstad, Bodil Bøe. Sittende bak fra vestre: Janne E. Kihle, Marit Hellenes, Dag Kristiansen (skjult). Stående fra venstre: Åse Burås, Oscar Gavelstad, Arne Burås, Øyvind Sæther og Ragnhild Solheim. *Fotograf ukjent, fra arkivet etter Vestfold toraderklubb (A-3058).*

For deg som ønsker å vite mer om de rike og varierte folkemusikk-tradisjonene i Vestfold, kan nettressursen Lyden av Vestfold være et naturlig sted å starte.

Tilgang og kunnskap

Lyden av Vestfold ligger på Vestfoldarkivets nettside og har som mål å gi alle en enklere tilgang til tradisjonsmusikk og -dans med tilknytning til Vestfold. Ressursen retter seg mot både utøvere, fagpersoner og andre som er nysgjerrige på folkemusikk i og fra Vestfold.

Nettressursen presenterer hva slags folkemusikkmateriale Vestfoldarkivet har i samlingene, viser utgitt musikkmateriale som er tilgjengelig, har artikler om folkemusikk, om ulike instrumenter og ulike sjangre, og tipser om faglitteratur for videre lesning.

Du kan også se eksempler på gamle håndskrevne noteblad eller høre lydopptak.

Inn i arkivet

Det aller meste av Vestfoldarkivets samling er digitalisert og publisert via åpne plattformer som Digitalarkivet og FotoWeb. Det digitale materialet omfatter per nå over 6500 skannede enkeltsider med alt fra intervjunedtegnelser og visetekster til håndskrevne noter helt tilbake til begynnelsen av 1800-tallet. I tillegg inneholder samlingen over 500 enkeltlydklipp med vokal- og instrumentalmusikk fra 1950-årene og frem til i dag.

Selv om alt dette ligger åpent og tilgjengelig på nettet – kun noen tastetrykk unna – kan det være utfordrende å finne frem, også for dem med gode forkunnskaper. For å få relevant bakgrunnsinformasjon og ulike innganger til materialet er derfor nettressursen et naturlig sted å starte.

De færreste folkemusikkarkivene i Norge har i dag tilgjengeliggjort store deler av samlingene sine digitalt. Slik sett er Vestfoldarkivet allerede i en særstilling. Med den nye nettressursen ønsker vi å ta dette enda et skritt videre og bidra til enklere tilgang.

Målet er at nettressursen Lyden av Vestfold skal bidra til at du enklere kan finne frem i det publiserte materialet og i det regionale folkemusikkfeltet.

Utøvere og foreninger

På Lyden av Vestfold er det ikke bare fortidens tradisjonsmusikk og tradisjonsutøvere som blir presentert. Som immateriell kulturarv er det viktig at folkemusikken og folkedansen tas i bruk og utvikles videre av nye generasjoner.

I Vestfold er det i dag flere sangere, musikere og dansere som tar aktiv del i å bevare folkemusikken i Vestfold som levende tradisjon. Samtidig er rekruttering til dette utøvermiljøet viktig – rekruttering både fra helt ferske unge musikere og dansere, og fra aktive musikere og dansere, innen alle ferdighetsnivåer, som er nysgjerrige på tradisjonsmusikk og -dansen fra Vestfold.

På Lyden av Vestfold vil derfor viktige organisasjoner, grupper og enkeltpersoner i miljøet presenteres slik at det er lett å finne den informasjonen man er ute etter.

Aktiv og i utvikling

Utviklingen av Lyden av Vestfold har blitt muliggjort gjennom tilskudd fra Regionalt kulturfond. Ordningen er statlig, men administreres regionalt av fylkes-kommunene.

Nettressursen skal være en levende og aktiv nettside. Vi vil derfor jevnlig publisere nyhetssaker om tradisjonsmusikk og -dans i Vestfold. Vi vil også publisere digitaliserte arkiver eller dokumentasjons-opptak fortløpende.

Vestfoldarkivet ønsker også innspill fra utøvere, fagpersoner, studenter, elever og alle andre som er interessert i tradisjonsmusikken og -dansen i Vestfold. Meld gjerne ifra hva dere synes burde presenteres på Lyden av Vestfold.

Om folkemusikk, folkedans og annen tradisjonskultur

Lyden av Vestfold er en nett-ressurs som skal gi utøvermiljøet og andre interesserte bedre og enklere tilgang til Vestfoldarkivets folkemusikkmateriale.

Du finner nettressuren her: vestfoldmuseene.no/vestfoldarkivet/om-lyden-av-vestfold

«Gammæll Vestfoldmusikk» – og hovedpersonen bak

Den viktigste og mest omfangsrike samlingen med tradisjonsmusikk fra Vestfold er definitivt Gjerdesamlingen. Den har fått navn etter Øystein Gjerde, men hvem var han?

Tekst: **Kristian Juel**

Øystein Gjerde (1952–1993) var opprinnelig fra Bærum, men flyttet til Sandefjord tidlig i 1970-årene. Her begynte han å jobbe som platearbeider på Framnæs Mekaniske Værksted. Senere ble han lærer med utdanning fra Eik lærerhøgskole ved Tønsberg.

Samtidig var det tradisjonsmusikk fra Vestfold som skulle bli Gjerdes store lidenskap, og han tilhørte en ny generasjon folkemusikere og innsamlere.

Folkemusikk for en ny tid

Fra 1960-årene og særlig utover 1970-årene var det tydelige endringer å se innenfor det norske tradisjonsmusikklandskapet. Folkemusikken var ikke lenger utelukkende et bygdefenomen.

Også ungdom og unge voksne i byer og bynære strøk fikk øynene opp for folkemusikken og folkedansen. Landskappleiken, den årlige nasjonale konkurransen i folkemusikk, oppnådde rekordpåmeldinger fra både deltakere og publikum, og mange ville lære seg å spille hardingfele og danse bygdedans. Samtidig var runddansmusikken, da bedre kjent som gammeldans, i ferd med å bli mer populær enn noen gang.

Denne nyvunne interessen for norsk tradisjonsmusikk skulle også sette sine tydelige spor i Vestfold. I et voksende folkemusikkmiljø, i leikarringer og bygdeungdomslag, var det flere som nå begynte å stille spørsmål om det ikke fantes toner, melodier eller danser som var særegne og typiske for Vestfold. Noe måtte vi vel ha her?

Vestfold rundt

Da bygdeungdomslaget nasjonalt satte i gang kampanjer for lokale registreringer og innsamlinger av folkemusikk og folkedans, kom også Vestfold på banen.

Det ble satt ned en nemnd for folkelig musikk, sang og dans i Vestfold som skulle ta seg av innsamlingen. Arbeidet ble innledet mot slutten av 1970-årene, med Anne Grethe Huseby, Svein Aakerholt, Per Ola Norshus og Øystein Gjerde i spissen.

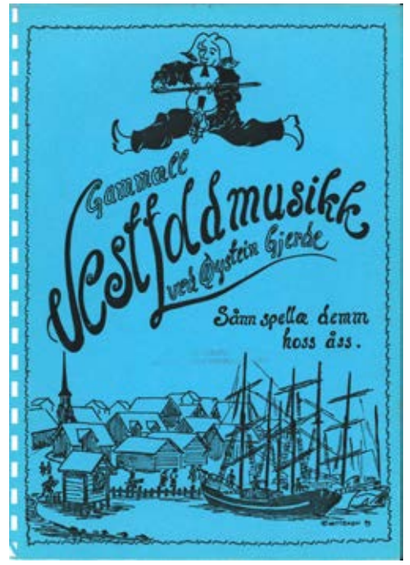
Av disse ble Gjerde primus motor, og han la ned utallige timer med frivillig arbeid. Særlig aktiv var han i 1981, da han fartet på kryss og tvers i fylket på jakt etter informanter og musikere som kunne fortelle om tradisjonsmusikk i Vestfold.

Selve innsamlingen ble det rene etterforskningsarbeid. Et besøk hjemme hos én kilde førte gjerne til tips som brakte nemnda videre til nye personer med viktige opplysninger – og som igjen viste vei til enda flere. Da ble også en snever avgrensing av prosjektet vanskelig. Etter hvert ble det klart for nemnda at det ikke bare var tradisjonell bygdedans- eller runddansmusikk som var av interesse. Også folkeviser, sangleiker og religiøse sanger ville nemnda gjerne vite mer om.

Gjennom Gjerdes arbeid på Framnæs Mekaniske Værksted i Sandefjord kom han dessuten i kontakt med mange tidligere hvalfangere, som villig fortalte om sine erfaringer. I tillegg var det, ikke uventet her i Vestfold, mange av de andre informantene som hadde

INNSAMLER OG SPILLEMANN: Øystein Gjerde var selv en ivrig felespiller, som også trakterte andre instrumenter. Han tok til seg slåtterepertoaret fra Vestfold og deltok også på flere musikkutgivelser, blant annet soloutgivelsen Gamle springdanser fra Vestfold i 1992. *Fotograf ukjent.*

en kobling til hvalfangsten eller sjøfarten. Da ble det også nærliggende for nemnda å dokumentere hvalfangstviser og andre folkelige sanger fra livet til sjøs.

For alle

For Øystein Gjerde og de andre som var involvert i innsamlingsarbeidet, ble det viktig at dokumentasjonen skulle være lett å få tak i for den som var interessert. Dette var samtidig lenge før digital tilgjengeliggjøring og internettets utbredelse. Innsamlingsnemnda samarbeidet derfor tett med folkebibliotekene i Vestfold.

Det ble sendt ut sett med kassettbånd og kopihefter der alt av innspilt materiale, nedtegnelser og transkripsjoner av intervjuer var med. Disse samlingene skulle bli flittig brukt av tradisjonsmusikere og andre interesserte i mange år.

I 1992 ble Øystein Gjerde tildelt Sandefjord kommunes kulturpris. Han døde året etter, bare 40 år gammel, men hans innsats bærer fremdeles frukter.

Digitalt tilgjengelig

I dag forvaltes Gjerde-samlingen av Vestfoldarkivet. Kassettbåndene og kopiheftene er stort sett borte fra bibliotekenes hyller, men hele samlingen er til gjengjeld digitalisert og gjort tilgjengelig via Vestfoldarkivet nettside.

> Øystein Gjerde er kanskje den kulturpersonlighet i våre dager som mest aktivt har bidratt til å gjøre oss bevisst på at vi har en egen tradisjon og identitet å forvalte.
>
> *(Kulturutvalget ifm. Sandefjord kommunes kulturpris i 1992)*

GJERDESAMLINGEN: Før var samlingen tilgjengelig via kassetter på bibliotekene, i dag er den digitalt tilgjengelig hos Vestfoldarkivet.

KILDER
- Arkivet A-1868 - Sa 16 - Folkemusikk fra Vestfold, Gjerdesamlingen, Vestfoldarkivet
- Ottesen, Reidar. Folkemusikken i Vestfold. For «borgere, bønder og den gemene hop». Oslo: Novus Forlag, 2018

Innsamlingen fortsetter

Hvis du ønsker å skaffe deg ny kunnskap, da må du begynne med å samle. Det er oppfordringen fra den kjente folkemusikeren og folkeminnesamleren Knut Buen. Også for Vestfoldarkivet er det viktig å samle inn tradisjonskulturmateriale fra regionen – ikke bare for å sikre kilder til kunnskap, men også for at tradisjonene kan videreføres og videreutvikles.

Tekst: **Kristian Juel**

Innsamling er en kontinuerlig innsats for en arkivinstitusjon, men gjennom et krafttak de siste tre årene har omfanget av det totale arkivmaterialet som dreier seg om folkemusikk, folkedans og annen tradisjonskultur, blitt mer enn doblet hos Vestfoldarkivet. Samlingen har vokst fra sju hyllemeter til om lag 17.

Variert innhold
En hyllemeter sier nok ikke så mye for de fleste, og et arkivs kvalitet måles ikke i antall meter. La oss derfor heller ta en titt på hva folkemusikkmaterialet faktisk inneholder.

På hyllene i Vestfoldarkivets magasiner finnes det i dag et bredt og variert materiale etter ulike foreninger, innsamlings- og bokprosjekter samt enkeltpersoner. Disse består av alt fra lydopptak, notebøker, fotorafier, intervjuenedtegnelser og beskrivelser – til tradisjonelle foreningsarkiv med protokoller og regnskap.

Bokprosjektet Folkemusikken i Vestfold
Reidar Ottesen, med støtte særlig fra Svein Aakerholt, arbeidet gjennom mange år med å få samlet historien om Vestfolds folkemusikktradisjoner mellom to permer.

Ottesen, som var ansatt i Sandefjord kommune gjennom mange år, er også folkemusiker og -danser. Sammen med blant annet Øystein Gjerde. var han med på å stifte Sandar Spellemannslag i 1981, og det er få som vet mer om tradisjonsmusikk og -dans fra Vestfold enn Ottesen.

Boken Folkemusikken i Vestfold ble utgitt i 2018. Gjennom dette arbeidet bygget Reidar Ottesen opp et betydelig arkiv som besto av alt fra artikler og annet utgitt materiale, intervjunedtegnelser og tekstutkast til fotografier og originale notebøker etter Vestfold-spillemenn. Ottesen overførte hele samlingen til Vestfoldarkivet i 2023, og dette utgjør et viktig supplement til eksisterende arkivsamlinger, blant annet Gjerde-samlingen.

Tunsberg leikarring
I 2025 avleverte Tunsberg leikarring sitt historiske arkiv til Vestfoldarkivet. Danseforeningen, som i dag holder til i lokalet Sverretun, plassert midt mellom Tønsberg og Revetal, er den siste gjenværende leikarringen i Vestfold med et aktivt dansetilbud.

Tunsberg Leikarring, stiftet i 1948, har tatt godt vare på historien sin, og arkivet gir et fyldig bilde av driften gjennom snart 80 år. Arkivmaterialet inneholder styreprotokoller, brevkorrespondanse, regnskap, utklippsbøker og programmer.

Mange av leikarringens store og små arrangementer og populære turer er også godt dokumentert gjennom et rikholdig foto- og videomateriale.

Vestfold toraderklubb
En annen sentral folkemusikkforening i Vestfold de siste tiårene er Vestfold Toraderklubb, stiftet i 1981. Foreningen er fortsatt aktiv og har gjennom 45 år løftet frem interessen for torader- og trekkspillmusikk og spredt spilleglede i hele Vestfold. Nå er også toraderklubbens arkiv sikret for ettertiden.

> Hvis du vil ha tak i ny kunnskap, er det bare én ting å gjøre, og det er å samle, samle og samle. Ikke gå forbi en eneste mulighet
>
> *Knut Buen i samtale med Sivert Holmen, Tvitrø Podcast, publisert 26. juni 2026*

ORDNING PÅGÅR: Kristian Juel ordner arkivet etter Reidar Ottesen, august 2023.
FOTO: Heidi Meen

Gamle notebøker fra Hof
Det er ikke bare tradisjonelle foreningsarkiv som har kommet inn dørene til Vestfoldarkivet de siste årene. Også hundrevis av historiske noteblad med gammel Vestfold-musikk er i dag trygt sikret i arkivmagasinet.

I 2024 ga Sandar spellemannslag flere originale notebøker til Vestfoldarkivet, bøker med tilknytning til Hof. Den ene av disse var ført i pennen av Anton Svendsen Myrvoll den eldre (1829–1914), mens andre bøker og notenedtegnelser tilhørte hans barnebarn, også med navn Anton Svendsen Myrvoll (1895–1986).

Notematerialet fra de to spillemennene representerte et langt tradisjonsspenn, fra midten av 1800-tallet til et godt stykke ut på 1900-tallet. Notene gir et unikt innblikk i hva slags dansemusikk som var populær og ble spilt rundt omkring i Vestfold-bygdene i overgangen fra 1800- til 1900-tallet.

Det var ikke bare to blad Myrvoll som fikk musikklivet i Hof til å blomstre. Også flere notebøker etter Hofs Orkesterforening fra siste halvdel av 1800-tallet har de siste årene blitt overført til Vestfoldarkivet. Dette er noter nedskrevet av lokale musikere. Bøkene gir gode og troverdige tidsbilder av hva slags dansemusikk som var populær i Vestfold.

Vestfold i verden
Fra 1970-årene begynte mange i Vestfold også å fatte interesse for mer eksotiske rytmer og danseformer, og i dagens flerkulturelle Vestfold er det mange som utøver musikk og dans i tradisjon fra sine opprinnelsesland. Også dette bør gjenspeiles i arkivmaterialet.

Et av de siste tilskuddene til Vestfoldarkivet er arkivet etter Sandefjord internasjonale folkedansklubb. Klubben ble stiftet 1974 og har siden den gang hatt ukentlige danseøvelser, fra midten av 1980-årene på Sandefjord kurbad. Ut av Sandefjord internasjonale folkedansklubb springer også mye variert kulturaktivitet som kor, orkester, folkedanskurs, nærradio, turer, forestillinger og kulturutveksling, særlig mellom Vestfold og Balkan-halvøya. Arkivet etter den internasjonale folkedansklubben er rikt og bidrar til å vise bredden innen utøvende tradisjonskultur i Vestfold fra 1970-årene og frem til i dag.

SVERRETUN: Roar Venås fra Tunsberg leikarring og Kristian Juel fra Vestfoldarkivet på Sverretun. *FOTO: Ann Tove Manshaus*

TUNSBERG LEIKARING: Ann Tove Manshaus går gjennom Tunsberg leikarings arkiv på Sverretun. *FOTO: Kristian Juel*

SANDAR SPELLEMANNSLAG: Arkivmateriale fra Sandar Spellemannslag. *FOTO: Heidi Meen.*

AVLEVERING: Svein Aakerholt og Grete Berge fra Sandar Spellemannslag avleverer arkiv til Vestfoldarkivet. *FOTO: Ann Tove Manshaus*

På lesesal og på nett
Innsamlet arkivmateriale er tilgjengelig på Vestfoldarkivets lesesal. I tillegg er notebøkene, lydopptak og mye annet tilgjengelig via nettsiden.

Vi har for eksempel disse arkivene:
- A-1868 - Sa 16 - Folkemusikk fra Vestfold, Gjerdesamlingen - K - Originalt håndskrevet notemateriale
- A-2195 - Pa 1026 - Hof Orkesterforening
- A-2198 - Sa 59 - Folkemusikken i Vestfold - Bokprosjekt etter Reidar Ottesen
- A-3032 - Pa 1749 - Tunsberg leikarring
- A-3058 - Pa 1775 - Vestfold toraderklubb
- A-3096 - Pa 1813 - Sandefjord Internasjonale Folkedansklubb

Fakta

Minneinnsamlinger
Det finnes flere metoder for innsamling. Tjenesten minner.no gjør det enkelt å gjennomføre minneinnsamlinger på nett. Slik kan vi sikre at flere stemmer blir hørt.

Vestfoldarkivet har i dag to aktive minneinnsamlinger som dreier seg om tradisjonskultur på minner.no.

FOTO: George Aamodt, Vestfoldmuseene

Se minneinnsamlingen "Bunad og bunadsbruk" på minner.no:

GREPAN: Sommerkurs i internasjonal folkedans på Grepan kyspensjonat. *FOTO: Fotograf ukjent*

Se minneinnsamlingen "Internasjonal dans og musikk på Grepan 1975-2001" på minner.no:

Nye toner i arkivet

Hvilke musikk- og dansetradisjoner finnes i minoritetsmiljøene i Vestfold – og hvordan kan de bevares for framtiden? Det vil Vestfoldarkivet finne ut gjennom prosjektet Nye toner i arkiv.

Tekst: **Heidi Meen** Foto: **Fargespill Larvik**

Tradisjonsmusikk og -dans er en viktig del av den immaterielle kulturarven, men mangfoldet i dagens samfunn gjenspeiles i liten grad i arkivsamlingene. Med Nye toner i arkiv ønsker Vestfoldarkivet å bidra til å endre dette.

I forprosjektet skal arkivet kartlegge aktuelle miljøer og utvikle metoder for innsamling av både audiovisuell og skriftlig dokumentasjon. En viktig del av arbeidet blir å etablere kontakt og bygge tillit til miljøene som skal dokumenteres. Metodene skal deretter prøves ut gjennom en begrenset innsamling.

Erfaringene skal danne grunnlag for videre arbeid – både i Vestfoldarkivet og for andre arkiv som ønsker å dokumentere et større mangfold av kulturuttrykk.

Fargespill Larvik

Fargespill Larvik er et barne- og ungdomsprosjekt som tar for seg kunst, kultur, inkludering og identitet. Rundt hundre barn og unge møtes hver uke for å skape nye kunstneriske uttrykk med utgangspunkt i egen livsfase, historie og kultur.

Deltakerne er i alderen 6 til 25 år, og mange har minoritetsbakgrunn. Fargespill er en arena der deltakerne kan dele musikk-, sang- og dansetradisjoner med hverandre og utvikle nye uttrykk sammen.

Vestfoldarkivet samarbeider med Fargespill Larvik gjennom prosjektet Nye toner i arkiv. Målet er å dokumentere minoritetsmusikk og -dans i Vestfold gjennom blant annet arkivmateriale, minneinnsamlinger og dokumentasjonsopptak.

Lyden av bygd og by i Vestfold

Hva er typisk for Vestfold? Hva er det typiske Vestfold-landskapet? Og finnes det egentlig noe typisk Vestfold-kultur?

Tekst: **Kristian Juel**

Målt i areal er Vestfold et lite fylke. Avstanden mellom byene langs kysten og de mest perifere bygdene er ikke like lang her som i andre norske regioner. Dette har ført til tettere kontakt og samhandling innad i regionen, og har også hatt betydning for utviklingen av tradisjonsmusikken og -dansen.

Bygda dominerer

Mange knytter Vestfold særlig til den lange kystlinjen, til skjærgården med svaberg og strender, de mange holmene og øyene i horisonten eller den lange rekken med kystbyer. Men arealmessig består Vestfold mest av skog, jordbruksareal, berghøyder, innsjøer og vassdrag. Det var i de indre delene av fylket de fleste i tidligere tider hadde sitt virke – i arbeid med jord, skog og husdyr.

Før 1800 var det store flertallet bosatt på bygda – ikke i byen. Folketellingen fra 1801 forteller oss at i kjøp- og ladestedene i det som i dag utgjør Vestfold, bodde det samlet sett ikke særlig flere enn 6 000 personer. Det betyr at bybefolkningen totalt kun utgjorde vel ti prosent av alle «vestfoldinger».

Med en såpass dominerende bygdebefolkning skulle man kanskje tro at «lyden» av Vestfold for det meste hadde sitt utspring på bygda. Sannheten er at den musikalske påvirkningen gikk begge veier.

Lange tradisjonslinjer

Det er vanskelig å vite helt sikkert hvordan musikken faktisk hørtes ut i de fjerntliggende århundrene før oss. Musikk har alltid vært flyktig, den skapes her og nå, i øyeblikket. Den kan overføres i tradisjon, gjennom notenedtegnelser eller lydopptak, men den første store bølgen med notenedtegnelsene av norsk tradisjonsmusikk kom først med nasjonalromantikken på 1800-tallet. Lydopptakene kom først med ny teknologi på begynnelsen av 1900-tallet.

Tradisjonen, altså måten musikken spilles på, og dansen som hører til, er også i stadig endring. Den utvikler seg fra generasjon til generasjon. Det er derfor vanskelig for oss å vite helt sikkert hvordan musikken hørtes ut i Vestfold på for eksempel 1600-tallet.

Det vi vet, er at musikk var viktig for folk flest, til tross for at musikk og dans var et overskuddsfenomen og det generelt var få som kunne finne rom til fritidssysler i en hard arbeidsdag.

De færreste hadde mulighet til å lære seg å spille et instrument, og tilgangen til mer avanserte instrumenter var begrenset, særlig på bygdene. Men det viktigste musikkinstrumentet av dem alle – stemmen – gikk alle rundt og bar på, hele tiden. →

ANNO 1700-TALLET: Denne ovnsplaten fra Fritzøe jernverk fra slutten av 1700-tallet har den første kjente fremstillingen av folkemusikk og folkedans i Vestfold. Utformeren har nok hentet sin inspirasjon fra skulpturparken Nordmandsdalen ved det kongelige slott Fredensborg i Danmark som blant annet fremstiller folkedans fra Hallingdal.
FOTO: Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene

Bruksmusikk
Opp gjennom historien har musikken og dansen, enten den ble utøvd i by eller bygd, fylt spesielle funksjoner. Det har ikke vært musikken i seg selv som har vært viktigst, men hvilken rolle den skulle ha.

Går vi til norsk tradisjonsmusikk, er det naturlig å trekke frem de såkalte bånsullene, eller voggevisene. Dette er nok den formen for folkemusikk som flest av oss fortsatt utøver. Vi synger for små barn for at de lettere skal roe seg og sovne om kvelden. Det er voggevisens funksjon.

Sang akkompagnerte også ofte arbeidslivet på gården og i byen, og var viktig i religiøse sammenhenger i by og bygd.

Instrumentalmusikken har på sin side stort sett eksistert for at folk skulle kunne danse. Enten dansen har foregått i byen, på godset, på storgården eller på landsbygda. Behovet for å danse var like stort i byen som på bygda.

Stadsmusikanter
Selv om de fleste i Vestfold bodde på landsbygda på 1600- og 1700-tallet, gikk den musikalske påvirkningen likevel ofte fra kjøpstedene og ut på landet. En viktig grunn til det var de sterke begrensningene byene la på bygdenes musikkutfoldelse gjennom stadsmusikantordningen. Stadsmusikanter ble tildelt enerett på musikkutfoldelse innenfor et rettighetsområde, og var som oftest skolerte musikere, gjerne med dansk, tysk eller fransk bakgrunn.

I Tønsberg fantes det stadsmusikanter fra i alle fall 1660-årene. Kildene forteller at byen da hadde to stadsmusikanter. Disse hadde enerett på offentlig musikkspill over hele området som i dag utgjør Vestfold. Skulle det spilles til bryllup oppover Lågendalen, var det altså i prinsippet stadsmusikantene i Tønsberg som skulle ha godtgjørelse for dette. Senere ble det også utpekt stadsmusikanter i Larvik med egen jurisdiksjon, men omkring 1800 mistet privilegiene mye av sin kraft, og i 1841 ble ordningen formelt opphevet.

Før 1800 ble det nok likevel arrangert en del brylluper der man ikke tok hensyn til ordningen. Ble bryllupet holdt i særlig grisgrendte strøk, langt fra byen, var det antagelig mindre risiko å engasjere en lokal spillemann til dansespillet.

> Norsk tradisjonsmusikk har nok alltid vært mottakelig for impulser utenfra.

Samtidig la en slik streng ordning en viss demper på utviklingen av et selvstendig musikkliv i både by og bygd på 1600- og 1700-tallet her i Vestfold. Stadsmusikantene hadde som oftest sin musikalske utdanning og tradisjon fra det europeiske kontinentet.

Men norsk tradisjonsmusikk har nok alltid vært mottakelig for impulser utenfra.

Storgårdsmusikken
Johannes Bruu (1752–1830) var en danseglad Tønsberg-borger på slutten av 1700-tallet. Senere skulle han tjene som både losoldermann og havnefogd i hjembyen, men i 1777, da han var midt i 20-årene, publiserte han et hefte med tittelen *Nogle engelske dantzer med sinne Thourer.*

Heftet inneholdt noter til 18 engelske kontradanser, altså tur- eller formasjonsdanser med opprinnelse fra og utbredelse i England og Frankrike på 1600- og 1700-tallet. Selv om kontradansene Bruu beskriver, opprinnelig var et overklassefenomen, fikk de etter hvert et folkelig tilsnitt.

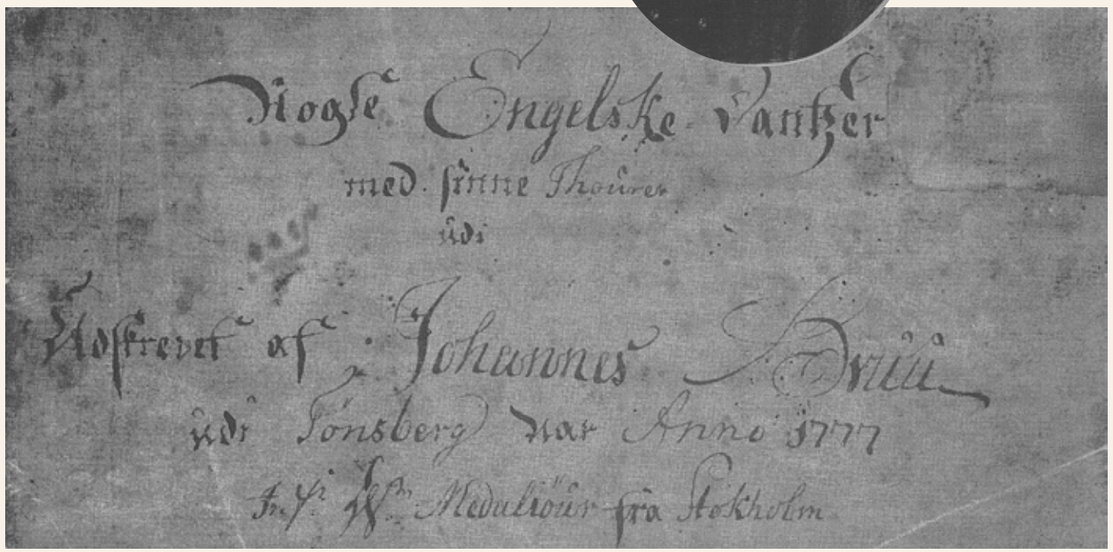
Det finnes ikke mange norske notenedtegnelser fra 1700-tallet. Men det som virkelig gjør Johannes Bruus hefte enestående, er at det også inneholder illustrasjoner og forklaringer til hvordan dansene skulle utøves, trinn for trinn.

I det bevarte notematerialet fra Vestfold fra begynnelsen av 1800-tallet er engelskdanser, såkalte engliser, og feiere særlig utbredt. I likhet med melodiene fra Bruus notehefte er dette rekkedanser som knyttes til det såkalte storgårdsmusikkrepertoaret. Dette er altså musikk som var populær i →

Selvportrett av Johannes Bruu (1752– 1830).

HISTORISKE DANSER: I 1777 skrev Johannes Bruu ned notene til 18 kontradanser, det vil si tur- eller formasjonsdanser. Bildene her er faksimiler fra Reidar Warmes bok fra 1980.

NORDBY: Kulturhistoriker Ragnar Nordby (1906–1978) fra Stokke kartla tradisjoner i Vestfold i 1920- og 1930-årene.
FOTO: Privat

det øvre sosiale sjikt på bygdene og i bynære strøk i første halvdel av 1800-tallet. Dette er danser som ble danset på godsene, som Jarlsberg og Fritsø, men som også raskt ble populære på de større gårder rundt omkring i distriktet. Bygdespillemennene brakte melodiene og dansene videre ut til allmuen.

Det er nok ikke mange som danser feiere eller engliser i dag, men Bruus dansebeskrivelser leses ennå, og hans kontradanser danses fortsatt i leikarringer og andre tradisjonsdanseforeninger rundt omkring i Norge – også i Tunsberg Leikarring.

«Byspelet» truer
Bygdedansene, deriblant springdans og halling, er de eldste dansevariantene vi kjenner til innenfor norsk tradisjon.

Ifølge kulturhistorikeren Ragnar Nordby (1906–1978) fra Stokke, som kartla tradisjoner i Vestfold i 1920- og 1930-årene, hadde det blitt danset gangar i Vestfold for «lenge siden».

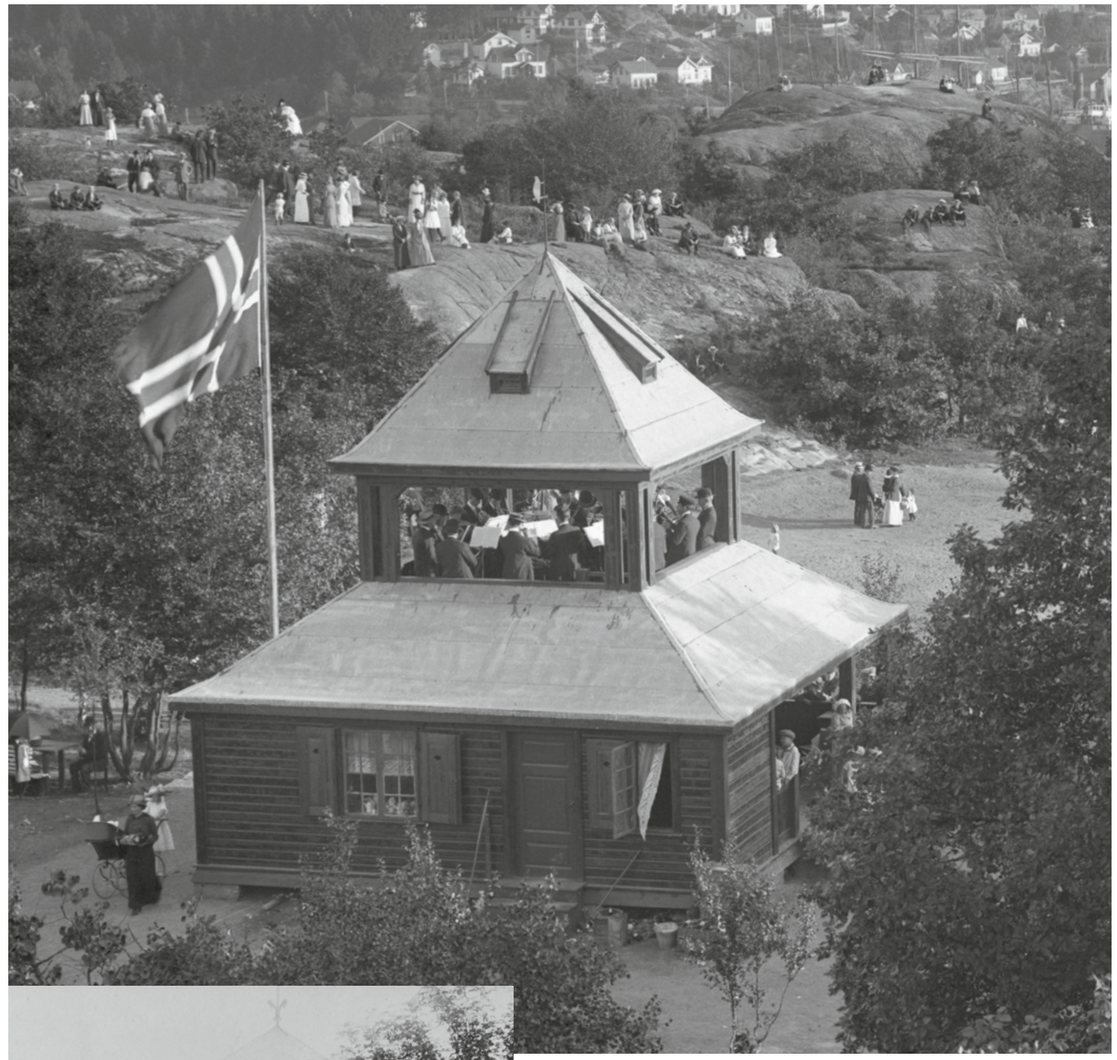
I boka Gamalt frå Vestfold fra 1933 skriver Nordby om dansen at «det er visst ingen som sansar korleis han var». Bygdedansene, som ifølge Nordby fortsatt var i bruk i 1930-årene, var springdans og halling, men disse tradisjonene var nok også på kraftig retur på denne tiden. Mer moderne danseformer – runddansene – hadde for lengst inntatt Vestfold-bygdene, mer eller mindre direkte importert fra det europeiske kontinentet.

Sjøfarten har alltid spilt en viktig rolle for Vestfold-samfunnet. Med handelsfarten fulgte også ny og moderne dansemusikk. Populære danser som vals og reinlender ble ivrig plukket opp av både byfolk og bygdespillemenn. Runddansmusikken ble raskt videreutviklet med et utall lokale norske varianter, og ble av mange tradisjonskonservative betegnet som en fare.

Fra slutten av 1800-tallet ville ungdommen danse til nye moderne rytmer og melodier. De ville holde rundt hverandre og omfavne hverandre i dansen, noe som ikke hadde vært vanlig i bygdedansen. Runddans-musikken hadde en noe lettere vei ut i bygdene i Vestfold enn i øvre deler av Telemark, der bygdedans-musikken sto særlig sterkt, og der runddansmusikken nedlatende ble omtalt som «byspel». Og hvem fikk skylden for denne farsotten? Jo, særlig eliten og byborgerne som hadde sluppet inn og næret dette uvesenet.

I dag er runddansmusikken en selvsagt del av norsk tradisjonsmusikk. Dette viser også at all musikk er på vandring. Selv den gamle bygdedansmusikken har oppstått i møte med dansemusikk fra utlandet.

Skolert byborger
I byene fantes det utover på 1800-tallet mange skolerte musikutøvere som både drev opplæring, dirigerte kor og musikkensembler og opptrådte med egne og andres komposisjoner. Noen skulle også få betydning for tradisjonsmusikken. Den som har satt dypest spor etter seg, også i tradisjonsmusikken, er →

SANDEFJORD: Denne musikk- og serveringspaviljongen på Preståsen i Sandefjord, med panoramautsikt mot havnen, ble gitt som en gave fra Thor Dahl i juli 1914. Dessverre brant bygningen ned til grunnen i en orkanaktig storm den 1. november 1921. *FOTO: Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling*

MUSIKK I SENTRUM

TØNSBERG: Musikkpaviljongen på Stenmalen i Tønsberg ca. 1900. Paviljongen ble innviet i 1898 etter initiativ fra Ferdinand Rojahn. F*OTO: Fotograf ukjent, Slottsfjellsmuseets fotosamling*

BETYDELIG SKIKKELSE: Anders Christian Larsen (1833–1915) fra Østerøya har satt dype spir etter seg innen tradisjonsmusikken. Bildet er hentet fra Kaldagers bok fra 1978 om musikklivet i Sandefjord før 1900. *FOTO: Fotograf ukjent.*

Anders Christian Larsen (1833–1915), som vokste opp på Østerøya utenfor Sandefjord.

Hans musikalske talent ble tidlig oppdaget. Han fikk musikkutdanning i Leipzig, hvor han også kom i kontakt med den verdenskjente fiolinisten Ole Bull. Akkurat som Bull lot Larsen seg inspirere av den norske folkemusikken i sine komposisjoner.

I 1870-årene var Larsen tilbake i Sandefjord og skulle nå bli en viktig aktør i byens musikkliv, både som instruktør og musikklærer og med egne konserter både i Sandefjord og andre steder. Han sto bak en lang rekke komposisjoner, særlig runddansmusikk, altså polkaer, valser, reinlendere, galopper med mer. Mange av disse fikk stor utbredelse også blant musikere på bygdene i Vestfold mot slutten av 1900-tallet.

I en stor samling håndskrevne noter fra tidlig 1800-tall til omkring 1950 finnes også mange komposisjoner av Anders Christian Larsen. Fortsatt i dag spilles flere av hans runddansmelodier av lokale utøvere. Notene ble tidligere oppbevart på Lardal bygdetun, men forvaltes nå av Vestfoldarkivet.

Påvirkning begge veier

Etter at stadsmusikantordningen mistet sin betydning på begynnelsen av 1800-tallet, vokste det sakte, men sikkert frem et offentlig kulturliv i Vestfold. Særlig i byene ble det startet opp foreninger, kor, hornblåser-orkestre og ensembler, alle med musikkutfoldelse som hovedformål.

Men det er også eksempler på foreninger som ble dannet innover i landet, som Hoffs Musicforening fra 1875. Her gikk seks musikkinteresserte menn sammen om å ta opp et lån på 50 spesidaler til innkjøp av musikkinstrumenter. Etter foreningen er det bevart flere håndskrevne notebøker, som alle er unike kilder til hva slags dansemusikk som ble spilt i by og bygd i Vestfold mot slutten av 1800-tallet.

Konsertspill var også en nyvinning på 1800-tallet. Det vil si musikk for musikkens skyld, der man satte seg ned for å lytte, ikke nødvendigvis for å danse til musikken. Konsertene ble hyppige i Vestfold-byene i siste halvdel av 1800-tallet, og mange kjente navn inntok scenene. Den kanskje største av dem alle, fiolinvirtuosen Ole Bull, gjestet Vestfold flere ganger. Bull var en ekte verdensstjerne, som også var en viktig formidler av norske folkemusikktradisjoner. I 1849 holdt Ole Bull konsert på Herregården i Larvik. Den skal ha vært en stor suksess med overfylt lokale. Det sies at publikum kom fra både bygd og by – mange også langveisfra.

Ole Bull er også kjent for å ha introdusert Telemark-spillemannen Torgeir Augundsson, bedre kjent som Myllarguten, for et norsk bypublikum midt på 1800-tallet. Myllarguten var da allerede en etablert og kjent spillemann i Telemark og deler av Vestfold og hadde tidligere spilt i bryllup i Stavern- og Larvik-området. I 1849, samme år som Ole Bull, holdt også Myllarguten konsert på Herregården. Folkemusikken hadde også nådd konsertformatet i Vestfold-byene.

Slik var det også i andre deler av Vestfold. Selv fra de indre Vestfold-bygdene var byen var aldri lenger unna enn en god dagsmarsj. Mange bygdespillemenn tok turen til byen eller bynære strøk for å spille til dans. Skillet mellom by- og bygdemusikk var det nok ikke så mange som reflekterte over.

Dyktige bygdespillemenn

På 1800-tallet trådte det frem en lang rekke med dyktige bygdespillemenn i Vestfold. Flere av disse skulle også høste anerkjennelse blant bybefolkningen.

Da Ole Bull gjestet Tønsberg og Harmonien i mars 1858, skal bygdespillemannen Ola Langbrekke (1831–1906) fra Andebu ha vært blant publikum. Galoppen Ola Bull er regnet som en Ola Langebrekke-komposisjon, og den klassiske fiolinisten Ole Bull har trolig vært en inspirasjonskilde for bygdespillemannen.

Ola Langbrekke vokste opp på gården Langbrekke i Andebu, men flyttet senere til Dyrsø i Arnadal, ikke langt unna Sem og Tønsberg. Han skal flere ganger ha spilt til dans i Holtesalen i Tønsberg og i forsamlingslokaler i Tønsbergs nærområder. Det vitner om at bygdemusikken også var populær i byene. Det var danse folk ville, og bygdespillet fungerte ypperlig til det.

Brødreparet Ole og Borger Kruke fra Hvarnes i Hedrum er et annet eksempel på dyktige bygdespillemenn. Lillebroren Borger Kruke (1828–1896) skal ha spilt i over 800 brylluper i bygd og by gjennom sin karriere. Ettersom bryllup midt på 1800-tallet ofte kunne vare tre dager til ende, inkludert tre dager med dans, er et slikt antall spilleoppdrag helt enormt. For Borger Kruke var spillingen dessuten bare en bigeskjeft. Han hadde også en gård å skjøtte. Begge brødrene høstet anerkjennelse for sitt gode tekniske spill, og ble også benyttet som læremestre for unge musikkspirer i bygd og by.

Dagens situasjon

I dag er avstanden mellom bygd og by i Vestfold enda kortere. Samtidig er rollene byttet om. Nærmere ni av ti bor i byer eller tettbygde strøk, mens få bor på de spredtliggende gårdsbrukene.

For musikklivet og musikkutfoldelsen har dette kanskje ikke lenger så stor betydning. Skillet mellom musikklivet i og utenfor byen er ikke så stort. Man kan raskt reise over lange avstander enten man vil lytte til, spille selv eller danse til musikk, og den tradisjonelle folkemusikken utgjør bare en liten del av det store musikklandskapet.

Det finnes fortsatt et aktivt utøvende folkemusikkmiljø i Vestfold – både fra bygd og by. Dagens folkemusikere bygger videre på tradisjoner fra hele Vestfold. Den musikken og dansen som de siste århundrene har blitt utøvd fra kysten til langt inn i landet, er eksempler på viktige og unike Vestfold-tradisjoner.

PÅ BYGDA: Boger Kruke og broren Ole fra Hvarnes i Hedrum var kjent som dyktige bygdespillemenn og læremestere. *FOTO: Hentet fra Hedrum bygdebok, bind 1*

LITTERATUR

- Grimholt, Judith. *Gamle bryllupstradisjoner i Vestfold.* Tønsberg: Vestfold historielag, 1957
- Hoksnes, Arild. *Vals til tusen. Gammaldansmusikken gjennom 200 år*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1988

Juel, Kristian. «Tønsberg og folkemusikken – er det noen forbindelse?» i: Thorleif Bugge (red.). Berget – *Tønsberghistorier 2025*. Tønsberg: Cicero, 2025

- Langeland, A. St. *Larviks historie 2. bind. 1814–1885.* Larvik: Ant. Anderssens Trykkeri, 1953
- Nordby, Ragnar (red.). *Gamalt frå Vestfold II. I arbeid og helg.* Sandefjord: Vestfoldlaget, 1933
- Nyhus, Per. *Dengang det het Laurvig.* Larvik: Østlands-Posten, 1981
- Ottesen, Reidar. *Folkemusikken i Vestfold. For «borgere, bønder og den gemene hop».* Oslo: Novus Forlag, 2018
- Semb, Klara. *Norske folkedansar. Turdansar.* Oslo: Det norske samlaget, 1991
- Warme, Reidar (red.). *Nogle engelske dantzer med sinne Thourer. Udskrevet af Johannes Bruu udi Tønsberg Aar Anno 1777*. Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo, 1980

ARKIVER I VESTFOLDARKIVET

- A-1868 - Sa 16 - Folkemusikk fra Vestfold, Gjerdesamlingen
- A-2514 - Sa 42 - Storgårds- og folkemusikk fra Klokkergården (Lardal bygdetun)
- A-2195 - Pa 1026 - Hof Orkesterforening
- VFA-A-1150 - Nordby, Ragnar
- A-2198 - Sa 59 - Folkemusikken i Vestfold - Bokprosjekt etter Reidar Ottesen
- A-3032 – Pa 1749 – Tunsberg leikarring
- A-2761 – Pa 1495 – Vestfold folkedans- og folkemusikklag

Instrumenter for by og bygd

Det er lange tradisjoner for instrumentbygging i Norge. Særlig tre- og beinfløyter og enkle slagverkinstrumenter kan ha vært i bruk helt tilbake til steinalderen, men de arkeologiske sporene er få.

Tekst: **Kristian Juel**

MUSIKKFAMILIE: Etter å ha tatt cand.theol.-graden i 1887, studerte Gottlieb Ferdinand Rojahn musikk i Tyskland. I årene 1887–1927 jobbet han som organist i Tønsberg, og ga en rekke konserter. Her er den musikalske familien fotografert i 1916. *FOTO: Th. Larsen, Slottsfjellsmuseets fotosamling*

LITTERATUR

- Aksdal, Bjørn. *Med Piper og Basuner, Skalmeye og Fiol. Musikkinstrumenter i Norge ca. 1600–1800*. Trondheim: Tapir, 1982
- Ottesen, Reidar. *Folkemusikken i Vestfold. For «borgere, bønder og den gemene hop»*. Oslo: Novus Forlag, 2018
- Vollsnes, Arvid (red.). *Norges musikkhistorie. 1870–1910. Romantikk og gullalder.* Oslo: H. Aschehoug & Co., 1999
- Vollsnes, Arvid O. (red). *Norges musikkhistorie. Tiden før 1814. Lurklang og kirkesang*. Oslo: H. Aschehoug & Co., 2001

Frem mot 1800-tallet kom mange dyktige instrumentmakere til både byer og bygder i mange landsdeler. Disse produserte alt fra fløyter og klarinetter, fioliner, feler og hardingfeler til pianoer og orgler. Mange av instrumentene holdt et høyt internasjonalt nivå.

Mot slutten av 1800-tallet tiltok importen av utenlandske instrumenter. For mange lokale musikkmakere ble det vanskelig å konkurrere mot industrielt produserte instrumenter fra det europeiske kontinentet. Fra 1880-årene og frem til de første tiårene av 1900-tallet forsvant de fleste norskproduserte instrumentene fra markedet.

Kjøp og salg

I siste halvdel av 1800-tallet dukket det dessuten opp spesialbutikker for musikkinstrumenter og noter, også i Vestfolds kystbyer. Noter og enkle instrumenter kunne også selges i andre forretninger som bokhandlene. I byene ble det derfor god tilgang på et bredt utvalg av både enklere og mer avanserte musikkinstrumenter. Kunnskapen om og interessen for musikken var økende – også for et utøvende musikkliv.

I forretningene var det imidlertid byborgernes ønsker og behov som var det viktigste, ikke bygdenes. Noter med kjente slagere og svisker fra europeisk klassisk musikk og salongmusikk var populære. Instrumentene var først og fremst tilpasset slik borgerlig musikk.

Samtidig var ikke avstanden mellom by og land så stor i Vestfold. Folkelig musikk, som den populære runddansmusikken, kunne stort sett også spilles på slike borgerlige instrumenter.

Borgerlig piano

Det aller vanligste instrumentet, først i byen og senere også på bygdene, var pianoet. Mot slutten av 1800-tallet skulle nærmest ethvert møblert byhjem ha et opprettstående piano, og klassisk musikkopplæring hørte med til den borgerlige oppdragelsen og dannelsen, etter hvert også på gårdene i distriktene.

Feler og trekkspill

Men piano var upraktisk for de omreisende musikerne og spillemennene på bygdene. Det var bedre med mer hendige formater når disse skulle spille ved bryllup og fest på ulike steder.

Typiske folkemusikkinstrumenter som fele, eller fiolin, og etter hvert torader og andre dur- og trekkspill kunne også skaffes i byene.

FOTO: Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene

Klarinett-vandring

Den kjente Lardal-spillemannen Martin Kjeldsen Kalleberg (1844–1928) gikk som 18-åring gikk til fots helt fra hjemplassen Svarstad til Larvik for å kjøpe seg en moderne klarinett med klaffer – som han hadde spart opp penger til. I anledning Kallebergs 80-årsdag i 1924 ble han intervjuet av avisa Vestfold der også denne vandringen ble et tema. Kalleberg forteller:

Jeg gik hjemmefra søndagskvelden kl. 11 og kom til Larvik mandag morgen kl. 6. Saa gik jeg fra Larvik kl. 2 om eftermiddagen og kom hjem kl. 9 om kvelden. Da hadde jeg gaat 10 mil paa vel 14 timer.

Den lange vandringen forteller mye om iveren Kalleberg hadde etter å få utfolde seg på dette instrumentet. På den lange veien tilbake til Svarstad fikk han da også god tid til å prøve ut den nyinnkjøpte klarinetten.

Kilde: Østlands-Posten, lørdag 11. oktober 1924

Fra museet

På DigitaltMuseum kan du søke blant mer enn 5,4 millioner objekter i samlingene til landets museer – inkludert Vestfoldmuseene. Finn ut mer om hvert objekt ved å søke opp inventarnummeret. Om ikke annet er oppgitt, er gjenstandene fotografert av Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene.

Se Vestfoldmuseene på DigitaltMuseum:

LANGELEIK ANNO 1785

Langeleiken er sannsynligvis fra Tjøme-Nøtterøy. Fem stemmeskruer kan skrus ut. Mangler stol og strenger. Rosemotivet er i Vestfold-tradisjon. På sidene er det malt Anno 1785 og Ingebør Mari Asbiørn Datter med store kalligrafiske snirkler. Skalaen her antas å være litt «lys», i motsetning til mer mollstemte skalaer, dvs. at det var en stor ters.

[Inventarnummer: VF.01077, Slottsfjellsmuseet]

SALMODIKON

Gripebrett med 20 messingkramper. En hovedstreng av tarm, 19 andre strenger av stål. Resonansstrenger inne i kassen. Trebolt som feste for hovedstrengen, som kan vris for å justere tonen.

[Inventarnummer: HL.02866, Larvik museum]

TREKKSPILL

Knappespill med fem rader à 20 + 21 + 20 + 20 + 21 knapper på venstre side. Seks rader à 20 knapper på høyre side.

[Inventarnummer: HL.05676, Larvik museum]

SPILLEDÅSE

Polert rektangulær eske som inneholder anlegget til spilledåsen. FOTO: Caroline Omlid.

[Inventarnummer: VF.03950, Slottsfjellsmuseet]

HARDINGFELE

Øverste del av sneglen er utført som dyrehode med krone, og strengeholder og gripebrett er utsmykket med innlagt tre og perlemor i mønster. Forside og bakside er rikt dekorert med stiliserte blomster, utskårede skruer. Laget av Peder Braatan Kroken i Kragerø i Telemark i 1899.

[Inventarnummer: HL.00090, Larvik museum]

SITAR

Også kalt sitarharmonium. Produsent: Bertel, John, år ukjent.

[Inventarnummer: VF.01577, Slottsfjellsmuseet]

TROMME

Branntromme med trommestikker.

[Inventarnummer: SA.00595, Hvalfangstmuseet]

STRENGEINSTRUMENT

Dette instrumentet har vi ikke registrert så mange detaljer om.

[Inventarnummer: VF.04525, Slottsfjellsmuseet]

Folkemusikk på timeplanen

Rekruttering til tradisjonene

I oktober 2025 viet elevene på første trinn på musikklinja ved Sandefjord videregående skole en hel dag til et folkemusikkverksted. Karolina Westling og Lajla Buer Storli fra det regionale folkemusikklaget Vestfolk sto for regien.

Tekst og foto: **Heidi Meen**

Vestfolk er et lokallag av den nasjonale folkemusikkorganisasjonen Folkorg, og har som formål å formidle, ivareta og utvikle folkemusikk i og fra Vestfold.

Elevene ble delt i tre grupper som rullerte mellom tre stasjoner. Et folkemusikkverksted som dette har ikke blitt holdt i Vestfold i nyere tid. Men denne dagen fikk elevene møte både utøvende folkemusikere, folkedansere og pedagoger som kunne vise vei inn i Vestfolds rikholdige tradisjonsmusikk.

VELKOMMEN: Sesjonenes lærere, f.v. Tone Krohn , Kristian Juel, Vigdis Andersen, Karolina Westling og Lajla Storli, ønsker elevene velkommen.

PÅ SKATTEJAKT I ARKIVET: Musiker og komponist Tone Krohn

STASJON ARKIVENE

På første stasjon fortalte folkemusiker og kunstner Tone Krohn om hvordan hun bruker arkivmateriale som kilder til å videreutvikle tradisjonene og lage ny kunst. Vestfoldarkivets Kristian Juel avsluttet sesjonen med å vise elevene hvordan de selv kan dykke ned i skattkisten fylt av tradisjonsmateriale som finnes hos Vestfoldarkivet.

LYNKURS I FOLKEDANS: Karolina Westling

STASJON FOLKEDANS

Neste stasjon var folkedans. Her holdt folkemusiker og -danser Karolina Westling kurs i springdans fra Vestfold. Elevene fikk da innblikk i springdansens særegne rytmikk og dansesteg. Vigdis Andersen spilte til dansen på fele.

STASJON FELESPILL

På den tredje stasjonen ledet musiker Lajla Storli undervisningen på fele. Alle fikk utdelt eget instrument, og selv om få av elevene hadde spilt fele tidligere, lærte de i løpet av dette lynkurset grunnleggende teknikk og en liten slått, Hopsa fra Målselv.

Sang og dans til sjøs

Havet og kysten har alltid preget Vestfold. En viktig del av denne kyst- og sjøfartskulturen er musikken og dansen – både for dem til sjøs og for dem som var igjen på land.

Tekst: Kristian Juel

Samling
af
Sange og Digte
for
den norske Sjømand,
udgiven af
Henr. Wergeland.
Christiania 1839.
Trykt paa H. T. Winthers Forlag i Forlagsaaret
Officin af H. J. Winther.

SJØMANNENS SANGBOK: «Samling af Sange og Digte for den norske Sjømand». Utgitt av Henrik Wergeland, 1839.
FOTO: Nasjonalbiblioteket

SYDPÅ: Mannskap med trekkspill ombord på et seilskip i Grytviken. 1922–31. *FOTO: Theodor Andersson, Hvalfangstmuseets fotosamling*

Hvor langt tilbake i historien må vi gå for å finne de første syngende sjøfarerne? Det er selvsagt umulig å si, men vi våger å tro at folk, også til sjøs, alltid har uttrykt seg gjennom sang, til arbeid så vel som til adspredelse.

Musiserende vikinger
I verdens mest berømte vikingtidsfunn, Oseberghaugen ved Tønsberg, finner vi det som kan være spor etter musikken.

Den store vikinghaugen, datert til første halvdel av 800-tallet og arkeologisk utgravd i 1904, er mest kjent for det over 20 meter lange vikingskipet som skjulte seg der. Gjennom gjenstandene som fulgte de to hauglagte kvinnene og gravskipet, trer imidlertid hele bredden og spesialiseringen innen vikingenes håndverkstradisjoner frem – alt fra treskurd, redskaper, mytologiske skulpturer til tekstiler.

Ett av funnene er restene etter det som kan ha vært en trelur, altså et av de eldste blåseinstrumentene vi kjenner fra Norge. Vi kan ikke vite helt sikkert om det sylinderformete røret faktisk er en lur, eller om det var til annet bruk. Men om gjenstanden faktisk er en lur, er den nok ikke plassert i vikingskipet fordi den har en særlig maritim tilknytning. Luren var tradisjonelt sett knyttet til gjeterlivet, og ble nok sett på som en gjenstand de gravlagte burde få ha med seg over til det hinsidige.

Sang på seilskutene
Hvordan vikingenes musikalske klanger og melodier hørtes ut, enten de ble utøvd i et maritimt miljø eller ikke, vet vi lite om. Tradisjoner endres fra generasjon

SPILLEMENN: Hvalfangere og spillemenn, fotografert i 1933.
FOTO: Arvid Schou Trogstad, Hvalfangstmuseets fotoarkiv / fotosamling

til generasjon, og skal man vite nøyaktig hvordan musikk hørtes ut for mange generasjoner siden, er man stort sett avhengig av presise notenedtegnelser eller opptak. Det hadde ikke vikingene tilgang til, og det skulle dessuten gå om lag tusen år før noen fant særlig verdi i å samle inn og dokumentere kystens og sjøfartens musikktradisjoner.

Dikteren Henrik Wergeland (1808–1845) var en av de første som løftet fram sjøfartens viser og sang. I 1839 ga han ut boka *Samling af Sange og Digte for den norske Sjømand,* som inneholdt sanger i tekst og noter, noen av tekstene også skrevet av Wergeland selv.

Omtrent samtidig med at den første store bølgen med innsamlere av norsk folkemusikk trakk innover til Sør-Norges fjellbygder, rettet Wergeland blikket ut mot kysten og havet og skrev ned sangtradisjoner derfra.

En egen musikksjanger?
Wergelands bok med sanger og tekster var både ment som en hyllest av den norske sjømannen og som en sangbok som kunne følge med dem på ferden over verdenshavene. Men hva slags sanger var det sjømenn stort sett sang – hva er egentlig en typisk sjømannsvise?

I seilskutetida, som i det store og hele varte frem til 1900, var arbeidsdagen om bord på skutene preget av mye hardt og gjentagende arbeid. Samtidig var det innimellom rikelig med frivakter der sjømennene ikke hadde faste oppgaver. Sjømannsvisene deles gjerne inn på samme måte, i arbeidssanger og frivaktviser.

Arbeidssangene kalles også sjantier eller oppsanger. Dette er sanger med taktfaste rytmer og korte repeterende melodier som skulle motivere sjømenn og arbeidskarer til å ta i, gjennom felles kraftløft. Sangen ble ledet av en såkalt sjantimann eller oppsanger som sang sin strofe, og resten av arbeidslaget svarte deretter i kor.

Som frivaktviser regnes sanger fra sjømennenes fritid. Det ble sunget mye på seilskutene, og senere også på damp- og motorskipene. Noen sjømenn hadde også med seg fele eller andre lett transportable instrumenter. Dans på dekk eller i land fant også sted. Ettersom det store flertallet om bord var menn, besto danseparene oftest av to menn.

Sjangeren frivaktviser forteller oss i seg selv ikke så mye om visenes innhold eller funksjon, for det kunne være alt fra rene folkeviser til populære revyviser, skillingsviser og andre kjente slagere. Mange visetekster ble også skrevet av helt vanlige sjømenn i ledige stunder om bord. Disse visene kunne også bli populære og spre seg til andre skuter. Da ble visetekster som oftest sunget til en allerede kjent melodi som passet. Frivaktvisene kunne handle om alt fra sjømannslivet, savn etter nære og kjære på land eller humoristiske temaer. →

Hvalfangstviser
Etter at den industrielle hvalfangsten skjøt fart fra begynnelsen av 1900-tallet, ble hvalfangere en dominerende gruppe blant sjømenn i Vestfold. Mange gårdbrukere og arbeidskarer fra bygdene deltok også som sesongarbeidere i hvalfangsten.

Det store omfanget av viser og musikk som knyttes til hvalfangsten i Vestfold, har også ført til at det er vanlig å omtale hvalfangstviser som en egen sjanger, eller en undersjanger av sjømannsvisene.

Også på hvalfangstskutene, på de flytende kokeriene og på landstasjonene i Sørishavet var det mye sang, musikk og dans. Ofte ble det arrangert egne revyer om bord på hjemreisen. Disse kunne bestå av kjente viser eller materiale som var nykomponert for anledningen.

Visene kunne handle om erfaringer fra hvalfangsten, samholdet, savn og lengsel eller humoristiske betraktninger, eller de kunne ha tydelig politisk brodd.

I Vestfoldbyene, særlig Sandefjord, ble revyene som hadde blitt fremført på hvalbåtene, også ofte satt opp etter hjemkomsten.

Innsamling
For sjømennene og hvalfangerne om bord ble nok ikke disse arbeidssangene eller frivaktvisene sett på som særlig spesielle. For dem var dette bare sang til arbeid eller fritid. Innenfor tradisjonsmusikken skulle det også gå lang tid før sjømannsvisene ble viet særlig oppmerksomhet.

Et helt avgjørende innsamlingsarbeid i Vestfold ble utført omkring 1980 med musiker og lærer Øystein Gjerde i spissen. Innsamlingen var en del av det større arbeidet med å sikre dokumentasjon av tradisjonsmusikk fra Vestfold, og Gjerde inkluderte sjømannsviser, hvalfangstviser og rallarviser som en naturlig del av dette. For Gjerde var det like viktig å ta vare på en frivakt- eller revyvise som en tradisjonell feleslått.

Sammen med Reidar Ottesen ga Gjerde i 1987 ut noteheftet *Hvalfangstviser* med et utvalg av sanger fra innsamlingsarbeidet, og som en del av gruppa Ankerspell spilte Gjerde og Ottesen også disse inn i studio.

Kystmusikk i dag?
I dag har Vestfolds sjøfartsliv fullstendig skiftet karakter. Hvalfangsten tok slutt i 1960-årene, og i den internasjonale handelsfarten er det nå langt mellom norske sjøfolk. Likevel lever musikktradisjonene videre – takket være gammelt og nytt innsamlingsarbeid.

En som har engasjert seg for dette materialet, er sanger og musiker Rikke Christine Roseng fra Sandefjord. Hun har gått både faglig og kunstnerisk til verks, og tatt sangene i bruk. På musikkalbumet Lyden av Vestfold fra 2021 finnes mange av disse tradisjonelle hvalfangst- og sjømannsvisene i nye og friske tolkninger.

Slik blir Vestfolds omfattende maritime musikktradisjoner ført videre til de neste generasjonene. ■

Lytt til eksempler på hvalfangstviser på Vestfoldarkivets nettside:

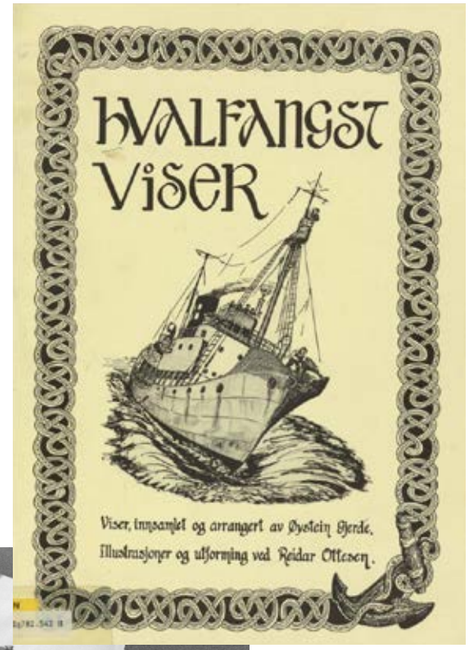
https://vestfoldmuseene.no/vestfoldarkivet/hvalfangstviser

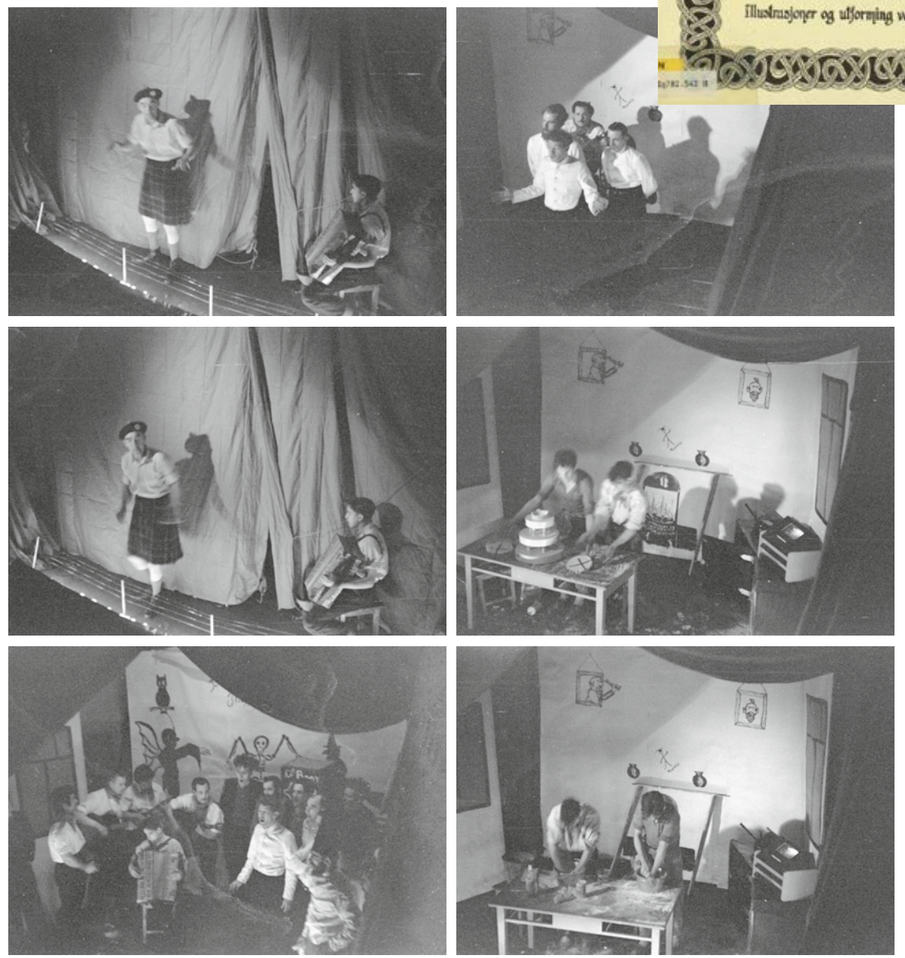
Illustrasjon: Gilles & Cecilie Studio for hvalfangstarkiver.no, Vestfoldarkivet

Se hele heftet på NB.no:

MIMRING: Utdrag fra Øystein Gjerdes hefte "Hvalfangstviser" fra 1987

Revylivet ombord ble etterhvert ganske velorganisert. Einar Kleppan på Kosmos IV, fikk fri sammen med de andre som jobbet med revyen, til å skrive og øve. Fri med full betaling. Kosmos III og IV ble bygd med teatersal, og det gjorde selvfølgelig oppsettingen lettere. Musikk til revyorkestret ble satt sammen av dem ombord som kunne spille. Instrumentene var de vanlige dansemusikkinstrumentene på den tida, mandolin, fiolin, gitar, trekkspill, kaskje en klarinett, og kanskje noe mer improviserte greier, som **komse** (enslags baljebass). I mannsmiljøet kunne de snakke ganske fritt om saker og ting, og visetekstene inneholder detaljer som vel ikke var ment å komme dem der hjemme for øret. "Matta" i vers 2. er arbeidsplassen til horene i Curacao, eller den del av horene som ikke hadde noen innendørs plass til gesjeften. Denne visa blir også kalt "Åpningspolkaen".

REVY: Underholdning på landstasjonen Leith Harbour på Sør-Georgia. Bildet er antagelig tatt en gang på 1950-tallet. *FOTO: Allan Stewart Grieg, Hvalfangstmuseets fotosamling*

DANS PÅ DEKK: Musikk og dans ombord i kokeriet «Solglimt», antagelig 1933. Tre av bildene er utsnitt. *ALLE FOTO: Arvid Schau Trogstad, Hvalfangstmuseets fotosamling*

KILDER:

- Gjerde, Øystein. *Eike-nötter. Hefte nr. 3. 1983. Hvalfangstviser i Vestfold*. Lofts-Eik: Eik lærerhøgskole, 1983
- Glette, Kåre. *Vestfolds litteraturhistorie 1000–2000. Sakprosa og skjønnlitteratur*. Oslo: Novus forlag, 2009
- Gjerde, Øystein og Reidar Ottesen. *Hvalfangstviser.* Sandefjord: Harpunen forlag, 1987
- Wergeland, Henrik. *Samling af Sange og Digte for den norske Sjømand.* Kristiania: H. T. Winthers Forlag, 1839
- Arkiv A-1868 - Sa 16 - Folkemusikk fra Vestfold, Gjerdesamlingen, Vestfoldarkivet

DRØMMEN OM FOLKEMUSIKKHALVTIMEN

Sent om høsten 1954 pakker fylkeskonservator Asbjørn Bakken i Tønsberg inn et lydbånd med nyinnspilt Vestfold-musikk. Pakken adresserer han til Folkemusikkavdelingen i NRK. Nå skal endelig også Vestfold-musikken få slippe til på riksdekkende radio.

Tekst: **Kristian Juel**

1950-årene var oppmerksomheten om tradisjonsmusikk fra Vestfold heller lav. Det fantes musikere, sangere og danselag i regionen, men ingen av dem var særlig synlige på den nasjonale folkemusikkscenen.

Større innsamlinger av tradisjonsmusikk fra Vestfold hadde det også vært lite av. Foruten Erling Bøes innsamling i 1930-årene og innspillingen av Anton Svendsen Myrvoll fra Hof sine feleslåtter i NRKs studio i 1940-årene var det få initiativ å vise til.

Dreining mot bygdekultur
Det ønsket konservator ved Vestfold fylkesmuseum i Tønsberg, dagens Slottsfjellsmuseet, Asbjørn Bakken (1903–1973), å gjøre noe med.

Bakken hadde tatt over som konservator og daglig leder ved Fylkesmuseet i 1950. Han var utdannet teolog, og hadde også virket som prest, men nå var det regional historie og kultur som fanget hans yrkesmessige oppmerksomhet. Gjennom oppveksten i Larvik-området hadde han fått en sterk interesse for lokalhistorie og tradisjonskultur fra Vestfold, og nå tok han steget ut for å samle inn og formidle denne historien.

Vestfold fylkesmuseum ble etablert først i 1939, men museet bygde videre på samlingene til Tønsbergs museum. Da Bakken overtok som leder ved museet i 1950, var gjenstandssamlingen fortsatt preget av by- og kystkultur. Bakken ønsket nå i større grad at museet skulle favne om hele Vestfold, og vendte da særlig blikket mot de indre delene av fylket og bygdekulturen.

Også Vestfold-tradisjoner må dokumenteres
Allerede samme år som han tiltrådte, fikk Bakken den store gjenstandssamlingen til læreren og kultur- og folkeminnesamleren Ole Bråvoll (1872–1951) fra Andebu overført til museet. Bråvoll hadde nærmest bygget opp et eget privat museum, og nå ønsket han at Vestfold fylkesmuseum skulle forvalte dette videre. Da Bråvoll døde året etter, ble også papirarkivet hans avlevert til fylkesmuseet. Dette inneholdt blant annet en stor samling med ord og uttrykk fra Andebu. Materialet ble senere redigert og gitt ut som ordbok, tilrettelagt av Odd Gallis, gårdbruker og tidligere leder i Andebu fortidslag, og med Asbjørn Bakken som redaktør.

Akkurat som språk og dialekter er også musikktradisjoner et helt sentralt uttrykk for vår immaterielle kulturarv, tradisjoner som utvikles gjennom generasjoner. Og for Asbjørn Bakken ble det nå også viktig å samle inn den særegne Vestfold-musikken. Men hvor kunne han finne den?

Botolf Maurseth
Selv om Vestfold-musikken kanskje ikke sto så høyt i kurs nasjonalt, fantes det noen lokale utøvere som holdt Vestfold-tradisjoner i hevd, og Bakken kjente til en dyktig spillemann i Tønsberg-området.

Gårdbruker Botolf Maurseth (1889–1975) på Ringshaug var riktignok ikke opprinnelig vestfolding.

Han ble født i Hornindal i Nordfjord i 1889, men som ung flyttet han med familien til Vestfold, først til Brunlanes i 1908 og videre til Ringshaug i 1911. Fra Nordfjord hadde Maurseth med seg hardingfele og mange slåtter og melodier. Han hadde også som ung gått i lære hos den kjente Nordfjord-spillemannen Magne Maurset (1824–1916) og var kanskje den som kjente hans repertoar best.

Botolf Maurseth fortsatte å spille da han kom til Vestfold, både på hardingfele og vanlig fele. Det var den vanlige fela som hadde vært mest utbredt i Vestfold. Han spilte ofte til dans, i ulike lag, blant annet for velforeninger og Sogn og Fjordane-laget i Vestfold, der han selv var en aktiv deltager, og på arrangementer på Vestfold fylkesmuseum i Tønsberg.

Mange av slåttene hadde han med seg fra Nordfjord, men han lærte seg også mye Vestfold-musikk, særlig slåtter etter en annen kjent spillemann fra Vestfold, Harald Aasen (1882–1948) fra Slagen. Maurseth kjente Aasen personlig og tok til seg mange dansemelodier etter ham. Også fra de få årene da han var bosatt i Brunlanes, hadde Maurseth med seg musikk.

For Asbjørn Bakken var derfor Botolf Maurseth en naturlig samarbeidspartner når Vestfold-musikken nå skulle dokumenteres.

Folkemusikkhalvtimen
Bakken foreslo for Maurseth at de kunne få spilt inn noen slåtter og melodier slik at disse kunne bevares for ettertiden, og kanskje også NRK og radioprogrammet Folkemusikkhalvtimen var interessert?

Folkemusikkhalvtimen var på den tiden den samlende offentlige arenaen for formidling av norsk folkemusikk. Programmet var nok både elsket og hatet, i en tid da det kun fantes én radiokanal. Akkurat som Maurseth var programleder og programsekretær i NRK Rolf Myklebust (1908–1990) nordfjording. De to kjente hverandre også fra før. Myklebust hadde vært innom Ringshaug og hørt ham spille i 1950, og Maurseth hadde blitt invitert inn i studio hos NRK for opptak. Men det var ikke musikk fra Vestfold Myklebust var interessert i den gangen. Han ville høre musikk fra Nordfjord og slåtter etter Magne Maurset.

Etter en muntlig forespørsel fra Asbjørn Bakken ga Myklebust i NRK klarsignal om at det kunne gjøres opptak til radioen, og i april 1954 skriver Bakken til Myklebust, nærmest som et varsku:

> *Jeg er klar over at denne musikk er på vei til å dø ut, og siden så lite av den er skrevet ned, vil det være påkrevet å redde mest mulig før det er for sent. Gårdbruker Botolf Maurseth, Slagen, er en av de siste ekte spillemenn som mestrer den gamle kunst.*

Innspilling
Den 30. november 1954 var det klart for innspilling, noe som ble gjort på Vestfold fylkesmuseum i Tønsberg.

13 melodier ble spilt inn, med Botolf Maurseth på vanlig fele. Alle melodiene var runddans-slåtter. De fleste var etter Harald Aasen fra Slagen, noen etter andre spillemenn fra Slagen-området, men også melodier fra Brunlanes ble med i opptaket.

BOTTOLF MAURSET: *FOTO: Privat, utlånt av Bent Olav Maurseth*

ROLF MYKLEBUST: *Fotograf ukjent, Nynorsk kultursentrum.*

Asbjørn Bakken introduserte hver melodi og innledet hele opptaket med å understreke det særegne med Vestfold-musikken:

> *også Vestfold har sine egne toner og sine egne melodier. Det er dessverre ikke meget igjen av disse toner i dag. De gamle spillemennene er borte, og med dem er også deres melodier og danser borte. Men noen få har vi igjen. En av de som kan den gamle dansemusikken, er Botolf Maurseth fra Slagen.*

Etter at opptaket var utført og lydbåndet sendt til NRK, var det nok en forventningsfull Asbjørn Bakken som håpet at Vestfold-musikken endelig skulle nå ut til et nasjonalt publikum gjennom Folkemusikkhalvtimen.

En kald skulder

Men opptaket med Vestfold-slåttene ble aldri spilt i radioen, verken i 1955 eller i årene etter. Allerede i januar 1955 ble det returnert til museet med et kort følgebrev der programsekretær Myklebust skrev:

> *Opptaket er avspela for Musikkavdelingen, som finn at framlegget diverre ikkje kan brukast i radio-program. Spelet fyller ikkje dei krav ein må setje til eit slik program.*

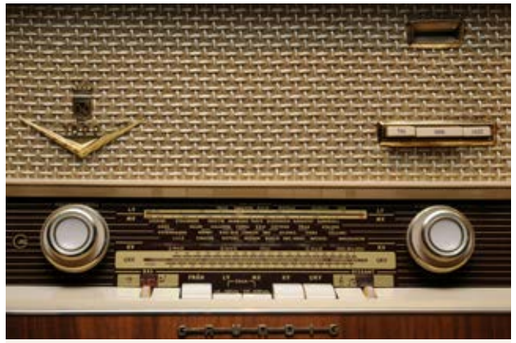
Dette var nok en tøff beskjed å få, spesielt for en erfaren spillemann som Botolf Maurseth. Ut fra kvaliteten på spillet på opptaket er det heller ikke lett å forstå hva som var «feil». Hvorfor holdt det ikke mål? Noen år tidligere, da Maurseth spilte inn Nordfjord-slåtter for Myklebust og NRK, var det ikke noe i veien med spillet hans. Kanskje problemet ikke var spillet, men at musikken denne gangen stammet fra Vestfold ikke Nordfjord?

Unikt opptak

Vi står fritt til å spekulere, men noe entydig svar får vi nok ikke. Lydopptaket med Asbjørn Bakken og Botolf Maurseth havnet i alle fall i fylkesmuseets magasin, der det fikk leve i fred og uten offentlig interesse i mange, mange år.

Asbjørn Bakken gjorde ikke flere fremstøt for å få samlet inn Vestfold-musikk. Kanskje var Rolf Myklebusts blanke avvisning av tradisjonsmusikken fra Vestfold ikke særlig motiverende for videre innsamlinger?

Opptaket med Maurseth er samtidig et av de første kjente tilfellene av innspilt Vestfold-musikk, utført i Vestfold og av en spillemann med god kjennskap til Vestfold-tradisjonen. Og hvem vet, kanskje opptaket en vakker dag kan bli spilt på NRK. ■

Folkemusikktimen

et norsk radioprogram som sendes én gang i uka på NRK P2 og nettradio. Programmet tar særlig opp temaer knyttet til norsk og samisk tradisjonsmusikk og -dans.

Folkemusikktimen startet allerede i 1931, da under navnet Folkemusikkhalvtimen. Etter at radioprogrammet Barnetimen ble lagt ned i 2010, regnes Folkemusikktimen som Norges lengstlevende radioprogram.

Lytt til opptaket

Opptaket er digitalisert og tilgjengelig her:

KILDER:

- Arkivet A-1113 – Vestfold Fylkesmuseum. Samling (uordnet), Vestfoldarkivet
- Avisene Fjordingen, Nordfjord og Tønsbergs Blad
- Johnsen, Oscar Albert. *Sem og Slagen. En bygdebok. Første bind. Gårdshistorie. Annen del. Slagen sogn.* Tønsberg: Tønsbergs Aktietrykkeri, 1948
- Ole Taraldsen Bjanes, Lars Berg og Wilhelm Dietrichson. *Norske gårdsbruk. Vestfold fylke II.* Oslo: Forlaget Norske gardsbruk, 1947
- Ottesen, Reidar. *Folkemusikken i Vestfold. For «borgere, bønder og den gemene hop».* Oslo: Novus Forlag, 2018

EN DRAKT VOKSER FRAM AV ARKIVET

Et intervju med Elfi Sverdrup

Hvordan skal vi bevare historien om norsk verdiskaping før den forsvinner i skyen? Hvordan kan arkivene etter norske bedrifter sikres for framtiden?

Tekst og foto: **Heidi Meen**

Den røde drakten Elfi Sverdrup har på seg, er ingen bunad. Det finnes heller ingen historisk drakt fra Vestfold som ser akkurat slik ut. Likevel er den full av spor etter eldre drakt- og håndverkstradisjoner fra fylket.

Broderte skjortekrager, ei lauslomme, gamle jakker og vanter, rosemalte kister og andre gjenstander har alle bidratt. Elfi har studert dem, fotografert dem, tegnet av mønstre og kombinert detaljer fra forskjellige steder og perioder.

– Jeg ville at drakta skulle likne på en bunad uten å være det, forteller hun.

En gammel idé får nytt liv

Tanken om å lage en egen tradisjonsdrakt oppsto allerede i 1977, da Elfi gikk på folkehøyskolen Akademiet i Rauland. Interessen for folketradisjoner fikk samtidig en sterk lokal forankring – i hjemstedet Stokke.

Elfi var tre og et halvt år gammel da hun og familien flyttet til Stokke, til det landlig beliggende huset hun fortsatt bor i. Her kunne hun løpe fritt omkring og leke hele dagen. Hun forteller at frihetsfølelsen hun opplevde, gjorde at hun begynte å bli glad i alt som kom fra området. Hun lærte seg dialekten, og etter året i Rauland begynte hun også å samle og lære seg folkesanger fra Vestfold.

Det skulle gå mange år før draktplanene ble satt ut i livet.

I 2013 ble Elfi invitert til Riga for å delta på en folketradisjonsfestival. Bidraget hennes førte til en ny invitasjon to år senere, denne gangen til den internasjonale folklorefes¬tivalen Baltica. Festivalen er et samarbeid mellom de baltiske landene, og i 2015 ble den arrangert i Latvia med «mantojums» – kulturarv – som tema.

Det var bare én hake ved invitasjonen: Elfi måtte ha bunad eller folkedrakt.

Dermed begynte en ny jakt etter lokale tradisjoner.

På leting i samlingene

Elfi startet med å undersøke hva som fantes av eldre tekstiler og draktdeler fra Vestfold.

På Slottsfjellsmuseet fikk hun gå gjennom relevant materiale og fotografere det hun fant. Særlig gjorde de fargerike skjortekragene og broderiene inntrykk. Hun fikk også tilgang til arkivmateriale fra Vestfoldarkivet. Lise Emilie Talleraas, tidligere førstekonservator i Vestfoldmuseene, fant fram ei lauslomme som skulle få stor betydning for utformingen av drakten.

Letingen fortsatte. Anne Rita Jacobsen, som også var interessert i lokale husflidstradisjoner, hadde flere poser med tekstiler fra Stokke som Elfi fotograferte. Og på Stokke Bygdetun sto tre kister fulle av klær. Her fikk hun låne ei jakke og ta mønster av den.

Men hun lette ikke bare etter klær.

På bygdetunet i Stokke var det også rosemalte kister laget av brødrene Torsen Lerskal, som ble født på slutten av 1700-tallet. Elfi begynte etter hvert å se forbindelser mellom ornamentene i rosemalingen og mønstrene i broderte tekstiler.

Hun gikk også digitalt til verks. Omkring 1500 bilder av tekstiler og eldre gjenstander fra Vestfold ble hentet ned fra DigitaltMuseum og studert. Mange av disse har hun skrevet ut og samlet i en egen perm til inspirasjon. På Slottsfjellsmuseet fikk hun dessuten se en av de eldste rosemalte kistene i samlingen. Et mønster derfra endte senere som broderi på begge sider av livstykket.

Arkivarbeidet hadde begynt å bli designarbeid.

Et lokalt formspråk

Elfi var ikke ute etter å finne én gammel drakt hun kunne kopiere. I stedet forsøkte hun å finne former og ornamenter som gikk igjen.

Hun la blant annet merke til mørkegrønne, spisse blader, hvite fire- og fembladete blomster med mørk midte og forskjellige tulipanformer. Noen karakteristiske ornamenter dukket opp både på lauslomma og på et bordteppe fra Stokke.

Disse elementene kunne så settes sammen på nye måter.

På brystet kombinerte hun for eksempel et motiv fra ei av de rosemalte kistene på bygdetunet med mønsteret fra lauslomma. Andre ornamenter ble gjentatt oppover →

Fra arkiv til drakt

I arbeidet med tradisjonsdrakten studerte Elfi Sverdrup eldre tekstiler, klær, vanter, broderier og rosemalte gjenstander, før hun kombinerte motivene i sin egen drakt. Inspirasjonen ble blant annet hentet i arkivmateriale fra Vestfoldarkivet og samlinger med gjenstander fra Slottsfjellsmuseet, Stokke Bygdetun og privatpersoner. Hun brukte også DigitaltMuseum aktivt.

FOTO: Privat

HISTORIEN SOM INSPIRASJON: Elfi Sverdrup har skapt sin egen tradisjonsdrakt med utgangspunkt i bl.a. eldre tekstiler, draktdeler, broderier og rosemalte gjenstander fra Vestfold. Drakten er ikke en rekonstruksjon eller bunad, men Elfis egen fortolkning av lokale tradisjoner.

ryggen og fikk ende i motiver inspirert av kistedekoren.

De historiske kildene var ikke en fasit for hvordan drakten måtte se ut, men et slags visuelt vokabular hun kunne arbeide videre med.

Fra svart-hvitt til blårosa

Noen ganger fortalte kildene bare deler av historien. Da Elfi laget skjorta, tok hun utgangspunkt i en brodert skjortekrage fra Sande. Fotografiet hun hadde sett, var i svart-hvitt, så det var umulig å vite hvordan de opprinnelige fargene hadde vært. Men i stedet for å gjette seg fram til en historisk korrekt farge valgte hun farger selv.

Resultatet ble broderier i sterke sjatteringer av blårosa, med plattsøm på kragen og nederst på ermene. Etter hvert utvidet hun også broderiet på skjortebrystet.

Også jakka viser hvordan Elfi beveger seg mellom historiske forbilder og egne valg. Grunnformen tok hun fra ei jakke ved Stokke Bygdetun, men hun forlenget den bak og buet den opp foran slik at lauslomma skulle synes. Blomstermotivene kom fra ei halvlang jakke fra Sande. Før hun bestemte den endelige utformingen, laget hun forskjellige versjoner av jakka i Photoshop. Broderiene ble sydd på frihånd.

Gamle tekstiler, rosemalte kister og museumsgjenstander møtte med andre ord både frihåndsbroderi og digital bildebehandling.

Fra vanter til sølje

Hos Gunnar Gallis i Andebu fikk Elfi se en stor samling eldre tekstiler og gjenstander. Der fant hun blant annet et par broderte strikkevanter som inspirerte henne til å lage sin egen variant.

Dette mønsteret dukket også opp et annet sted på drakten. Elfi, som har arbeidet med lær og smykkekunst siden 1990, laget nemlig også ei lærsølje med utgangspunkt i vantebroderiet.

Sølja er laget av vegetabilsk garvet svinelær, formet i gyllenlærtradisjon og belagt med farget bladaluminium. Selve innfargingsteknikken har hun utviklet selv. Det øverste ornamentet er montert på en sølvtrådspiral inspirert av balinesisk tradisjon, mens ornamentet igjen er hentet fra vantene hun så i Andebu.

Her blir Elfis metode særlig tydelig: En gammel gjenstand behøver ikke kopieres for å få nytt liv. Et lite ornament kan løftes ut, bearbeides og komme til uttrykk gjennom en helt annen teknikk og i en annen sammenheng.

Ikke bunad – men tradisjonsdrakt

Det tok to år å gjøre ferdig stakk og lauslomme. Senere kom skjorte, jakke, sølje og sokker til. Elfi betrakter heller ikke drakten som nødvendigvis avsluttet. Nye deler kan komme – øredobber, større veske, kappe, genser, hårpynt, lue eller kanskje sko.

Og det er nettopp muligheten til å fortsette og forandre som er viktig for henne.

– Det gir en egen frihet å lage ei tradisjonsdrakt som ikke er bunad. Det har vært mye jobb, men jeg har lært enormt mye. Det å brodere kjennes som en slags meditasjon, forteller hun.

Elfis drakt forteller ikke bare en historie om hvordan mennesker i Vestfold kledde seg tidligere. Den viser også hva som kan skje når historiske kilder blir tatt i bruk på nytt.

Draktprosjektet viser oss at arkiver og museumssamlinger ikke bare inneholder spor etter det som har vært, men at sporene også kan være råstoff for noe som ennå ikke finnes. ■

DRAKT I BRUK: Dette bildet er tatt fra en konsert på Berger museum. *FOTO: Georg Aamodt, Vestfoldmuseene*

HISTORISK INSPIRASJON: Elfi kopierte ikke en hel historisk drakt, men hentet former og ornamenter fra en rekke lokale kilder og satte dem sammen på sin egen måte.

Elfi Sverdrup (f. 1958)

- musiker, billedkunster, kunsthåndverker og folkeminnesamler bosatt i Stokke
- utdannelse fra Kunstindustriskolen og Statens kunstakademi
- arbeidet med vokal folkemusikk fra svært ulike tradisjoner: folkesanger fra Vestfold og Norge, strupesang fra Mongolia og Tuva, inuitkvinners halssang fra Nord-Canada og samisk joik
- smykkedesigner med nyskapende bruk materialer, former og farger
- har samlet inn tradisjonelle sanger, regler og fortellinger fra Vestfold siden 1980-tallet

Kunstneriske skisser i arkivet

Det finnes mange måter å dokumentere tradisjonskultur på. Ragnar Nordbys metode var blant annet fargerike og uttrykksfulle akvareller.

Tekst: **Kristian Juel**

Ragnar Nordby (1906–1978) sin yrkesmessige karriere brakte ham til sentrale stillinger i både Landbruksdepartementet og Den norske husflidsforeningen i Oslo. Men han var oppvokst i Stokke i Vestfold. Han hadde da også et livslangt engasjement for folkekulturen i hjemfylket.

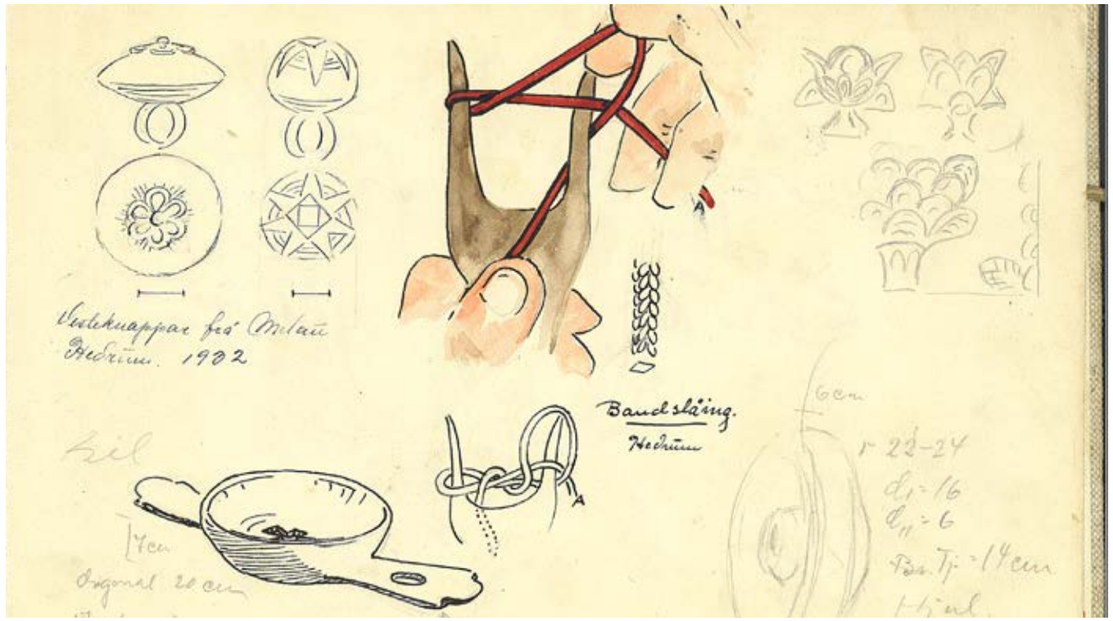
Nordby startet tidlig med innsamlingsarbeid. Som filologistudent, fra slutten av 1920-årene, reiste han rundt i Vestfold-bygdene på jakt etter tradisjoner, mange av dem i ferd med å forsvinne. Særlig var det folkekunst, husflid, håndverk, ord og uttrykk og folkedans som interesserte Nordby.

Han var også en dyktig illustratør. For å dokumentere søm, fargebruk og mønstre tegnet og malte han motivene han fikk presentert på gårdene han besøkte. Fortellingene og beskrivelsene Nordby noterte i notatblokken sin, skulle også bli utgangspunkt for de to bindene av Gamalt frå Vestfold, gitt ut av mållaget Vestfoldlaget i henholdsvis 1930 og 1933. Kartleggingen hans av husflid- og drakttradisjoner førte også frem til lanseringen av kvinnebunad for Vestfold i 1932, et samarbeid med Larvik husflidslag.

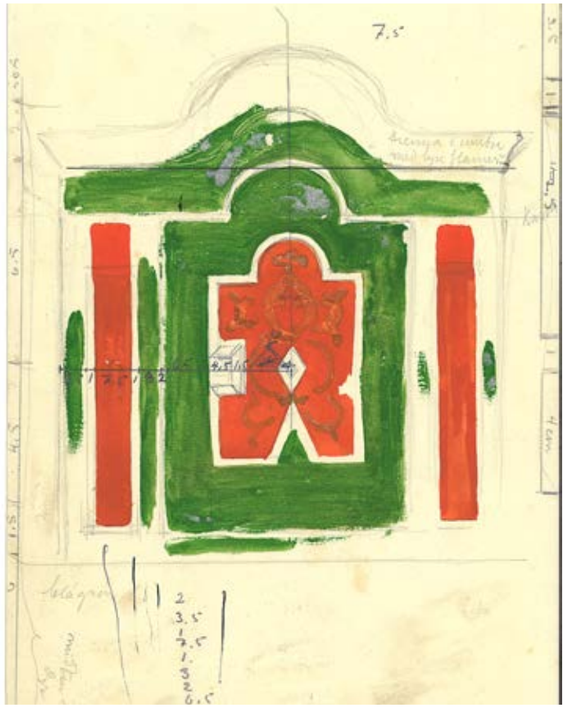
Mye av Nordbys innsamlingsmateriale finnes i dag hos Vestfoldarkivet. En del finnes også i privat eie. Skissene og akvarellene kan definitivt være en fryd for øyet, men er også viktig dokumentasjon av tradisjoner fra en svunnen tid.

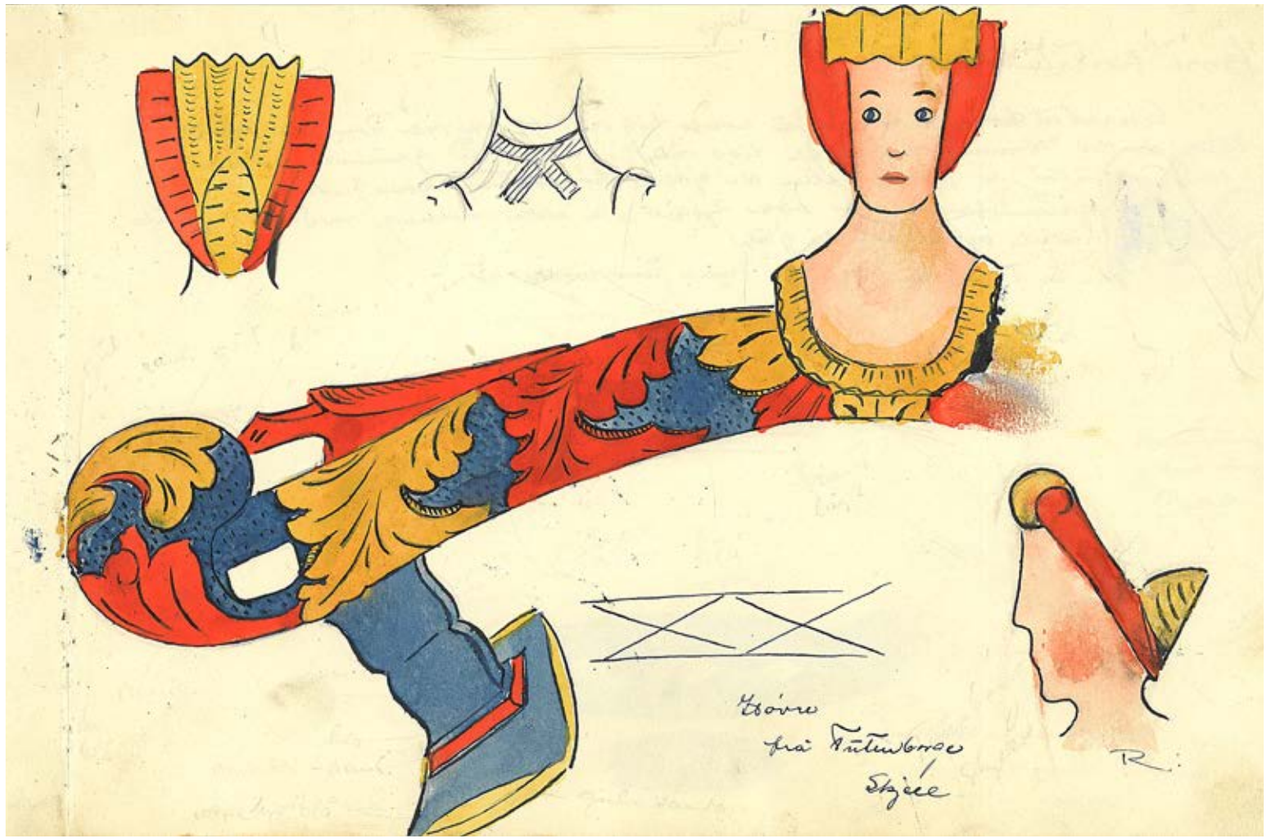
ANDEBUROSA: Akvarell av rosemaling på kiste fra Bettum i Skjee, Stokke. Fra arkivet VFA-A-1150, Vestfoldarkivet.

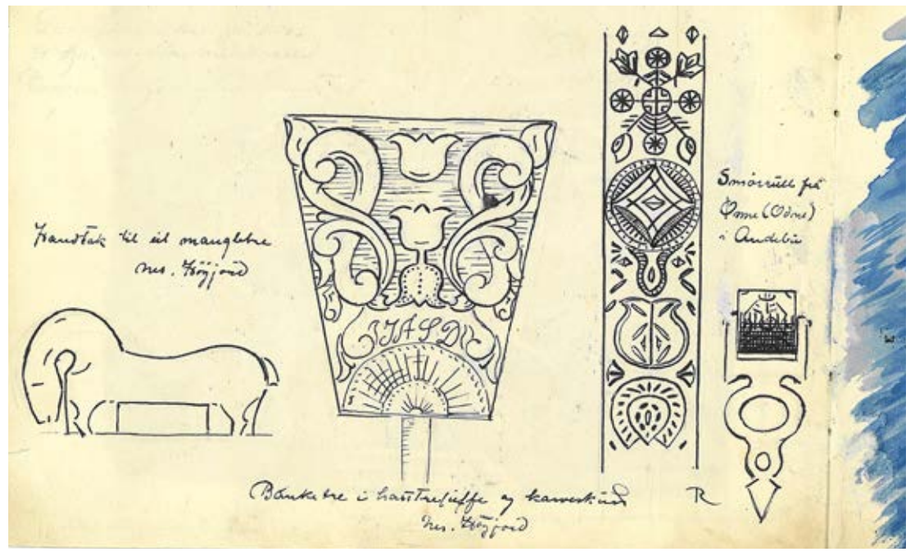

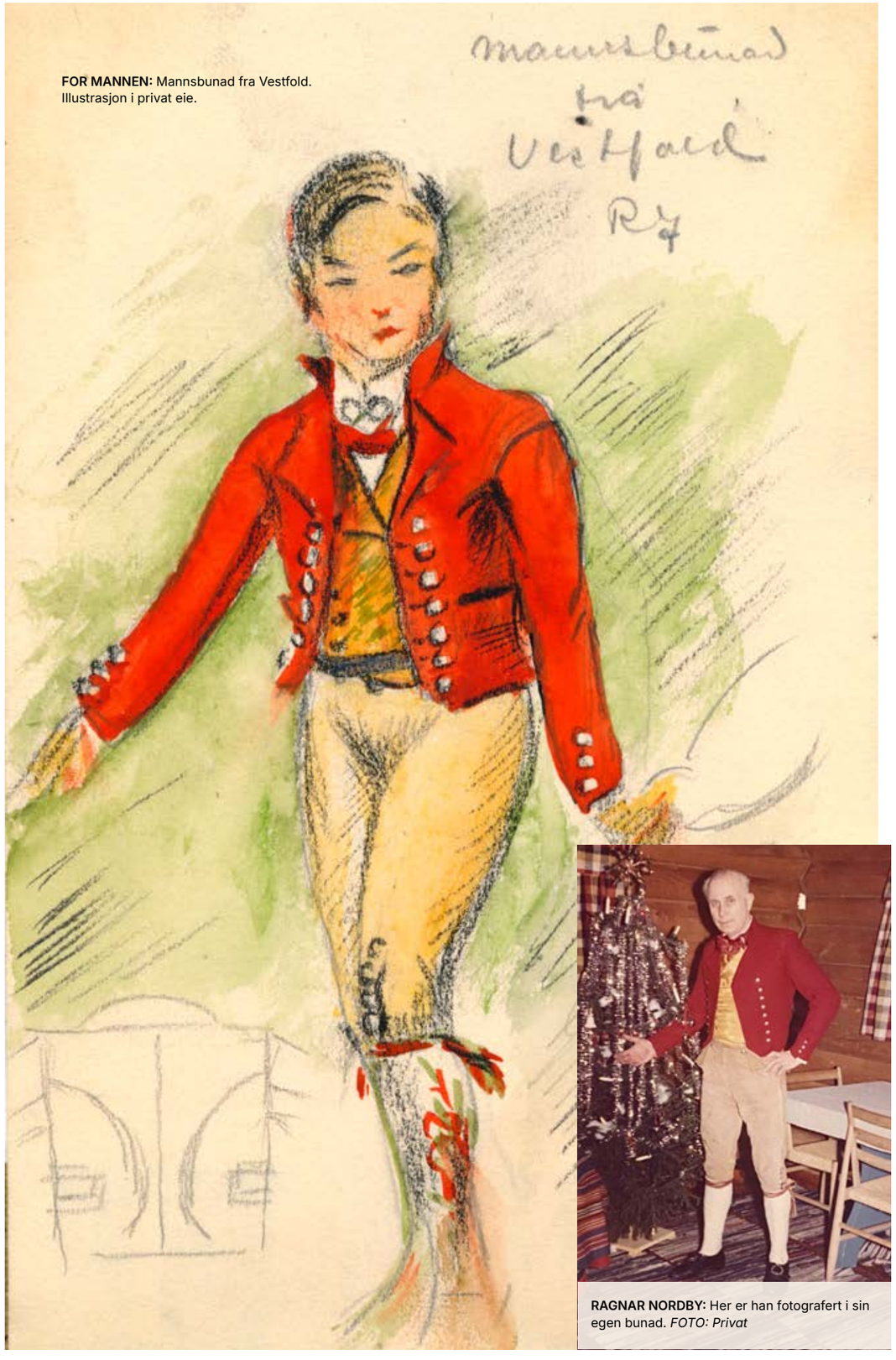

Alle illustrasjonene på dette oppslaget er hentet fra arkivet etter Ragnar Nordby, Vestfoldarkivet.

FOR MANNEN: Mannsbunad fra Vestfold.
Illustrasjon i privat eie.

RAGNAR NORDBY: Her er han fotografert i sin egen bunad. *FOTO: Privat*

HENGESKAP: Dette skapet fra 1805 er etter Jakob Andersson, Høyjord.
Fra arkivet etter Ragnar Nordby, Vestfoldarkivet.

KILDER:

- Arkivet VFA-A-1150 - Nordby, Ragnar, Vestfoldarkivet
- Talleraas, Lise Emilie (red.). *Dåm av sagatid. Bunad i Vestfold gjennom 150 år.* Tønsberg: Cicero Digital & Grafisk, 2022

Om å holde tradisjoner i hevd

En kald novemberdag tok Arkivert turen til Kathrine Kleveland på gården Søndre Bergan i Hillestad i Holmestrand kommune, for å snakke om tradisjoner og levende kulturarv. I bryggerhuset ble vi møtt med nystekte flatbrød.

Tekst: **Ann Tove Manshaus** Foto: **Kristian Juel**

Kathrine Kleveland er aktiv i organisasjonslivet og en engasjert politiker i Senterpartiet. For henne handler tradisjoner ikke bare om mat og handverk, men om å gi noe varig videre til barn og barnebarn. Det var nettopp dette som møtte oss denne vinterdagen. Levende kulturarv i praksis.

– Tradisjoner kommer og går. Noen forsvinner, og nye oppstår. Men det viktigste er at vi har noen ting som gjentar seg, som gir oss trygghet, minner og tilhørighet, sier hun.

Kathrine bor på den gården faren hennes forpaktet da hun var barn. Da familien fikk kjøpe gården, valgte de å gjenbruke materialer fra det gamle huset i det nye.

Vev av gammelt og nytt

– Jeg tror det er viktig å ta vare på det beste av de gamle tradisjonene og samtidig lage nye for kommende generasjoner. Kanskje er det i møtet mellom det gamle og det nye at minnene skapes?

Vi får en omvisning i huset, og i bestestua stopper vi opp ved et vestfoldteppe, vevd av Laila Emma Thorrud.

Kathrine vever selv og har omgjort et av barnerommene til syrom. Huset og bryggerhuset er fylt med skatter lagd av Kathrines far og bestefar.

– Jeg har veldig glede av å lage mat og være i aktivitet. Jeg har alltid to strikketøy på gang, forteller hun.

Årshjul og merkedager

Kathrine og mannen Trond driver gården Søndre Bergan i Hillestad selv, med en del innleid hjelp, og hun synes det er viktig å følge et årshjul. For eksempel sår hun alltid tomater og agurker den første mandagen etter vinterferien.

Også årets høytider blir markert: påske, sankthans, olsok og jul.

– Å ha fri sankthansdagen er en vestfoldtradisjon som er borte. Vi er sammen med venner og markerer dagen.

Kathrine Kleveland synes ikke ungdom skal vokse opp med black friday og halloween, og synes det er trist at vi ikke lenger har merkedager. Hun nevner olsok som et eksempel, som mange ikke aner hvorfor vi feirer.

– Olsok er det rømmegrøt. Ofte drar vi til Høyjord stavkirke på gudstjeneste, der bygdekvinnelaget lager rømmegrøt.

Kleveland-familien har også sterke tradisjonerpå 17. mai. Nå er hun bekymret for at skolenedleggelsene gjør at lokalsamfunnene mister viktige møteplasser.

VELKOMMEN: Kathrine Kleveland ønsker velkommen til førjulsstemning på Søndre Bergan i Hillestad.

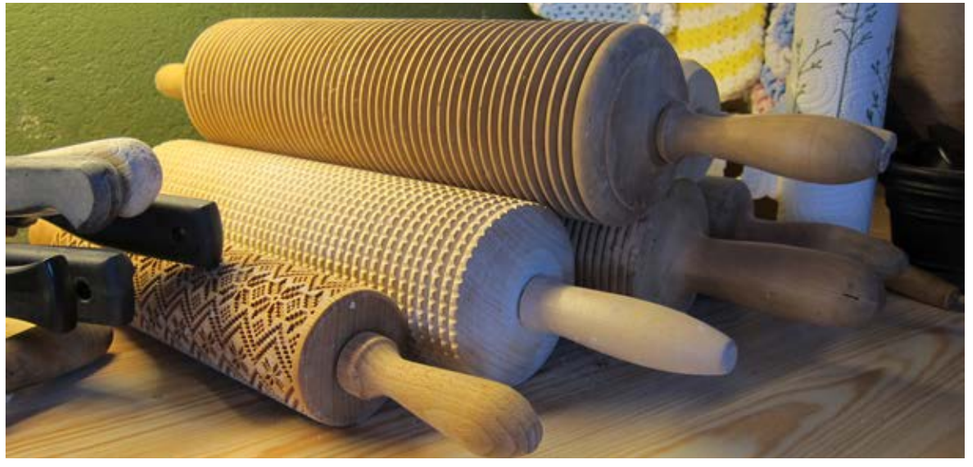
> Flattbrød er blitt festmat. Det har blitt viktig for meg å bake. Det er så moro.
>
> *Kathrine Kleveland*

Kathrine Kleveland

- Født i 1966
- Datter av snekker og bonde Jakob Rønningen og kontorfullmektig Ellen-Marie, født Wallumrød
- Bakgrunn som grafisk designer
- Senterparti-politiker, på Stortinget (2021–2025)
- Leder for Nei til EU (2014–2020)
- Leder for Norges Bygdekvinnelag (2008–2014)
- Leder for Vestfold Bygdekvinnelag (2005–2008)

Minner fra generasjoner
– Jeg har alltid vært glad i tradisjoner. Jeg tror vi mennesker trenger det som gjentar seg – små ritualer som gir oss trygghet og tilhørighet.

For henne starter julen i advent. Det er ventetid og forventning. På Søndre Bergan er advent lilla. Ventefargen som er en blanding av blått (for himmel) og rødt (for liv og jorden). Kathrine henger opp heklede stjerner og setter frem halmbukker med lilla bånd.

– Julekrybben kommer frem i små etapper hver søndag i advent: engler først, så gjeterne, de vise menn, og til slutt Maria og Josef, mens Jesusbarnet legges i krybben på julaften. Dette lille ritualet har vokst seg viktig for meg, fordi det roer ned tempoet i en travel tid.

Førjulstiden er fylt av dufter og små tradisjoner som bærer minner fra generasjoner.

– Smultbakstdagen er kanskje den kjæreste av dem alle. Nå er vi fire generasjoner som møtes over smultringer og bakkels. Jeg baker fortsatt mange slag, og ja, jeg vet at det er flere enn nødvendig, men jeg mener at barna skal få se prosessen, ikke bare det ferdige resultatet. Slik læres tradisjoner videre.

Varme og vemod
For mange er jula full av varme minner, lukten av granbar, smaken av hjemmebakst og lyden av julesanger vi tror vi kan.

– Jula er også vemod. For noen gjør den savnet tydeligere, og derfor trenger vi raushet. Vi feirer ulikt, i ulike familier og med ulike tradisjoner. Likevel ønsker vi alle det samme: lys i mørket og fellesskap rundt bordet.

Hun legger til at mannen hennes elsker julelys, og at vintermørket aldri er helt mørkt hjemme hos dem.

– Lyslenker, fakler og stjerner gjør noe godt for oss i den mørkeste tiden på året. Kanskje nettopp derfor har lys spilt en så viktig rolle i julefeiringen helt tilbake til midtvinterblot og romernes lysfester.

Noen tradisjoner setter ekstra preg på julehøytiden.
– Jeg skriver fortsatt rundt hundre julekort, selv om bunken blir mindre for hvert år. En e post kan ikke erstatte følelsen av et håndskrevet kort i postkassa. Jeg synger også julesanger, selv om færre kjenner alle versene nå. Sangene bærer med seg fellesskap og historie, og jeg synes vi synger altfor lite.

Faste tradisjoner
På Søndre Bergan pyntes fortsatt juletreet på lille julaften.

– Vi henter frem de samme kulene og hjertene år etter år, selv om butikkene gjerne vil selge oss nytt. På julaften spiser vi grøt før vi drar til kirken i Hillestad, og når klokkene ringer julen inn klokken fem, da er det høytid. Og ja – «Grevinnen og hovmesteren» på lillejulaften er like obligatorisk som ribbe og riskrem.

Hun forteller at romjulen, mellomdagene, som hun sier, er for selskap, spill og juleleker.

– Vi har fast juleselskap andre juledag med bare kaker, og det er alltid liv i stua. Jeg synes også det er utrolig koselig å gå julebukk, gjerne i følge med både barn og voksne. Det gjør folk glade, og det minner oss om at jula handler om å dele.

Hos Kleveland varer julen til tjuendedag. Da skal juletreet høstes og lysene brennes ned. Og om ikke alle kakene er spist opp da, så blir alle spist – kanskje de siste puttes i desserten tilslørte bondepiker. Like viktig som det er å starte julefeiringen på riktig måte, er det å avslutte den med et lite ritual som markerer at hverdagen er tilbake.

Fortid og fremtid
Kathrine Kleveland er en forkjemper for å videreføre tradisjoner. Hun understreker at Vestfoldkulturen handler mye om kulturkontakt, at folk dro ut og kom tilbake med nye kulturuttrykk. Og slik er det.

Tradisjoner kommer og går.

– Det viktigste, tror jeg, er at vi har noe som binder oss sammen. Små og store ritualer som gir oss ro, tilhørighet og muligheten til å skape minner.

For henne handler ikke julen bare om fortiden. Den handler også om fremtiden. Om barna som ser, lærer og en dag fører videre de tradisjonene som betyr mest for dem.

– Midt i vintermørket trenger vi lyset, fellesskapet og de små tradisjonene som gjør livet litt rikere. Julen minner oss om akkurat det. ■

”

Førjulstiden er fylt av dufter og små tradisjoner som bærer minner fra generasjoner.

Kathrine Kleveland

Notebok under arbeid

Tradisjonell dansemusikk fra Vestfold

I et samarbeid mellom tidligere førsteamanuensis ved Universitetet i Sørøst-Norge, Ånon Egeland, det lokale utøvermiljøet og Vestfoldarkivet arbeides det nå med utgivelsen av en notebok med instrumental Vestfold-musikk.

Tekst: **Kristian Juel**

Egeland, som har det faglige ansvaret for utgivelsen, er blant Norges fremste kjennere av eldre norske notebøker med tradisjonell dansemusikk og har som utøver samarbeidet med tradisjonsmusikkmiljøet i Vestfold i over 30 år.

Boka skal inneholde renskrevne redigerte versjoner av dansemusikk fra Vestfold – helt fra siste halvdel av 1700-tallet til midten av 1900-tallet.

Størstedelen av materialet er hentet fra Vestfoldarkivets store samling av håndskrevne notebøker. Boka vil dessuten by på et knippe presisjonstranskripsjoner etter lydopptak med flere utøvere fra fylket, som Anton Svendsen Myrvoll, Kristoffer Kalleberg, Håkon Thorsås og Botolf Maurseth.

Det vil være stor variasjon i sjangre, fra bygdedanser og runddanser til foxtroter. Notene er hovedsakelig tenkt for fele/fiolin, men lar seg fint spille på en rekke andre melodiinstrumenter. Det spilletekniske nivået vil spenne fra nybegynner til viderekommen. Notene vil dessuten være utstyrt med akkordbesifring.

Målgruppa for noteboka er bred, alt fra etablerte regionale folkemusikere, musikere innen andre sjangre som er nysgjerrige på regional tradisjonsmusikk, musikkstudenter og kulturskoleelver og ellers alle andre som ønsker å få et innblikk i bredden innen folkelig dansemusikk fra Vestfold. Noteboka vil derfor også kunne bidra til økt rekruttering til tradisjomusikkmiljøet i Vestfold.

Utgivelse er ventet i løpet av 2027.

HISTORISKE NOTER: Originale notebøker og noteblad fra Vestfoldarkivets samlinger. *FOTO: Kristian Juel*

FORFATTER: Ånon Egeland. *FOTO: Tellef Kvifte*

Ikke bare spille*menn*

Når historien om folkemusikk i Vestfold fortelles, er det mye snakk om spillemenn. Var det ingen utøvende kvinnelige folkemusikere i Vestfold?

SPILLEKVINNE: Anita Solheim Bråvoll - Fotograf ukjent, fra arkivet etter Vestfold Toraderklubb.

Tekst: **Kristian Juel**

Et lignende spørsmål har Benedicte Maurseth fra Hardanger stilt seg i boka Systerspel, som kom ut i 2022. Maurseth undersøker fenomenet spillekvinner, altså kvinnelige musikere som spilte til dans i bygdene utover på 1800-tallet og inn på 1900-tallet. Maurseth finner flere eksempler, men få ble verken i samtiden eller i ettertiden viet særlig oppmerksomhet.

I Vestfold finner Maurseth derimot ingen eksempler på kvinnelige instrumentalmusikere før 1900 som spilte til dans. Det betyr ikke at historiske spillekvinner kan utelukkes i Vestfold. Det kan like gjerne bety at kildegrunnlaget er svakt. Samtidig er det slik at folkemusikk er langt mer enn instrumental dansemusikk. Folkemusikken utøves i alle mulige sammenhenger, til arbeid og til fest, og gode kvinnelige folkemusikere og folkesangere har det vært mange av både på setra og nedover til bynære strøk til alle tider.

I dag er dessuten fort flertallet i det utøvende folkemusikkmiljøet i Vestfold kvinner. Talentfulle og kunnskapsrike musikere og sangere som Elfi Sverdrup og Karolina Westling fra Stokke, Anita Solheim Bråvoll, opprinnelig fra Andebu, samt Tone Krohn, Sissel Klohs og Vigdis Andersen, alle fra Sandefjord, er noen eksempler på utøvere som formidler og videreutvikler Vestfold-musikken og dermed holder den i hevd som levende tradisjon.

SPEL- OG HAGELAG: Søndre Vestfold Spel- og Hagelag fra en konsert på Alonso-huset i Sandefjord. Laget består av (f.v.) Åsa Ringborg, Karolina Westling, Sissel Klohs og Vigdis Andersen.
FOTO: Heidi Meen

Tidligere utgaver

ARKIVERT er et kortreist blad for alle som har interesse for historie fra vår region. Bladet inneholder historier og glimt hentet fra Vestfoldmuseenes samlinger av arkiver, fotografier, lyd, film og gjenstander, og kommer ut en gang i året.

Klikk deg inn på QR-kodene over for å lese tidligere utgaver digitalt.

2016

2017

2018

2019/20

2021

2022

2023

2024

2025

2026

Her finner du oss

ÅPNINGSTID LESESAL

Vestfoldarkivets lesesal har **åpent hver onsdag kl. 9–15** – og ellers etter avtale.
I tillegg har vi langåpent noen onsdager hvert halvår. Se datoer på nettsiden vår **www.vestfoldarkivet.no**

Det er lurt å kontakte oss på forhånd: **vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no**
Da kan vi finne frem til det du måtte være interessert i – eller henvise deg til en annen arkivinstitusjon om nødvendig.

Følg oss

facebook.com/Vestfoldarkivet

linkedin.com/company/naringslivsarkivet/

instagram.com/vestfoldarkivet/
instagram.com/samlingsforvaltningen

https://no.pinterest.com/vestfoldmuseene/

TIL NYE GENERASJONER

Kulturarven lever gjennom menneskene som bruker den. Tradisjoner føres videre, tolkes på nytt og får nytt innhold – fra generasjon til generasjon.

Bildet er fra Vestfold Toraderklubbs arkiv og viser Lars Gjermundrød og Gro Anita Andersen, ca. 1985. Fotograf ukjent, fra arkivet A-3058 - Pa 1775 - Vestfold toraderklubb /Vestfoldarkivet

Et magasin utgitt av

Vestfold-arkivet

Vestfold museene